

E c o n o m i q u e

3t. i U Heli..sbf?r-q
L. i. l
i:s:ute! 1:160
N-2380 BRUMUNDDAL

02-6553
NSN

LOMMEN

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv flyttning återsänds försändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP

Returadresser:
SVERIGE
Halsinglands muse Storgatan 31,
S-824 32 HUDIKSVALL.

NORGE
G Sq.r-Reime, Solandsbakken 71 A,
N-4025 STAVANGER.

DANMARK
P Grau M q,lier, Egevej 1,
Nr. Lyndelse, DK-5792 ÅRSLEV.

Palautukset:
FINLAND
M Karlsson, Landskapsstyrelsen,
PB 60. SF-22101 MARIEHAMN.

GLOM INTE MEDLEMSAVGIFTEN

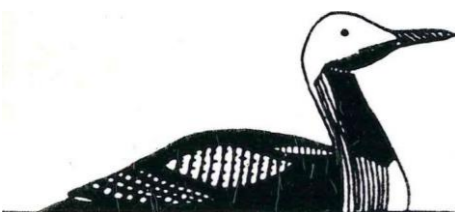
Postgirokonto till Nordiska Forbundet for Kulturlandskap:

Danmark, do Per Grau M</>ller
nr 8 96 50 80

orge, c/o Geir S</>r-Reime
nr 0801 4511432

Finland, cio Carl-Adam Hæggstrom
nr 1099 421

Sverige, c/o Olof Stroh
nr 77 52 09-0

Minneslista

1994, 9-11 november: Seminarium om äldre odling samt bevarand-: av ursprungliga kulturvax.ter och ogras.

Kontakt: Kristina Prytz, Julita Gård & Museer, S-640 25 JULITA, Tel 0150-91 290.

1995, 25-27 maj: Årsmote med exkursion. Tema: Parker och trädgårdar. Kontakt: Ann-Maj Ronning, Biskopsgatan 1 AS 12, SF-20500 ÅBO, Tel a 21-62 011, b 21-251 32 40

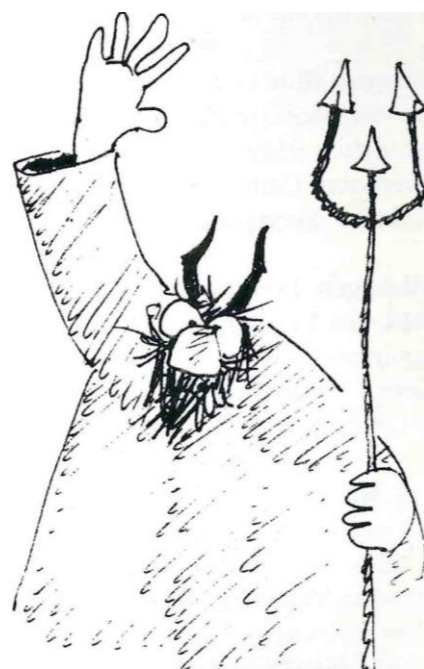
1995, Vecka 22 (preiminart): Studieresa till Estland . Natur och kultur. Kontakt: Olaf Stroh, Torkelsgatan 10_C, S-753 29 UPPSALA. Tel a 018-10 22 95, b 018-12 66 85.

Till sist

formedlar vi en halsning från HIMLENS ÅNGLARs tecknare, som ptesenterades i forra numret.

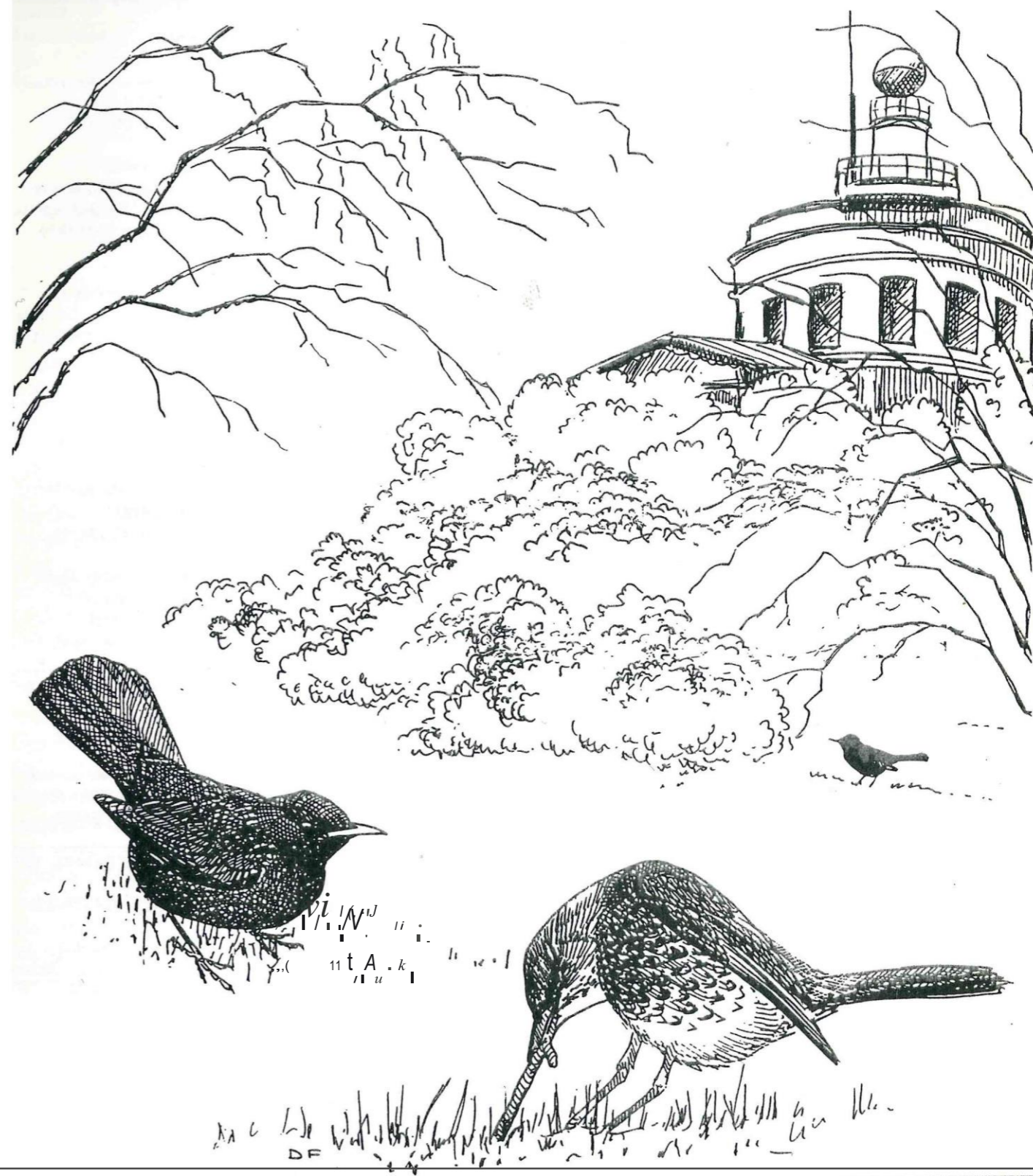
En varm skon host for LOMMENS redaktin och liisare

önskar

och Jan Torner

Husk kontingenten!

TRONDENES I TRONDARNE

VAD BERÄTTAR EN BY

NYA BOCKER

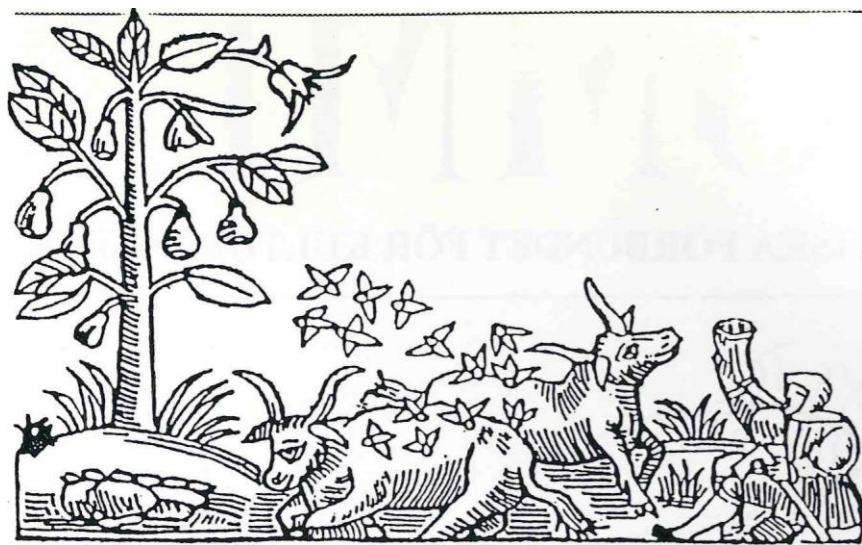
BONDERNAS BIBYGGNADER

ÅRSMOTET 1984

MINNESLISTA

RISTNINGAR I TRÅD OCH TILJMER

NR 12, AUGUSTI 1994

NORDISKA FÖRBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP

Nordiska Forbundet för Kulturlandskap vill öka intresset för de nordiska landemåns kulturlandskap, bredda kunskapen om detta och värna om värdefulla kulturlandskapsmiljöer i Norden.

Forbundet är ett samlande, förmedlande och påverkande kunskapsforum. Forbundet bildar ett kontaktnät mellan såväl enskilda som organisationer och grupper, vilka verkar för eller har intresse av kulturlandskapet och bevarandearbetet. Forbundet arrangerar bland annat exkursioner, seminarier, symposier, kurser och utställningar.

Medlemsavgiften är 125 kronor i dansk, norsk eller svensk valuta och 85 mark i finsk. Familjemedlemmar betalar 30 kronor respektive 20 mark. Islandska medlemmar betalar direkt till danskt konto och i dansk valuta.

I fullt medlemsskap ingår bland annat prenumeration på medlemstidningen LOMMEN och årsskriften NORDISK BYGD. Erbjudanden om kurser och exkursioner och möjligheter till kontakter med specialister och fackfolk lamnas också.

Använd LOMMEN för att förutse utvecklingen till en vidare krets. Ställ frågor och kom med önskemål på innehållet i tidningen och verksamheten i övrigt. Hjälp till att hålla verksamheten vital.

Stöd de syften Nordiska Forbundet för Kulturlandskap arbetar för genom att vara medlem, varva nya medlemmar och i övrigt lämna information om förbundet.

Gör anmälan på något av förbundets postgiron. Glöm inte skriva eget namn och adress. Ange dessutom gärna telefonnummer till arbete och bostad samt verksamhet och intressen. (Se sid 28.)

LOMMEN, ISSN 1102-6553, är tidning för medlemmar i NORDISKA FÖRBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP. Förmedlas via prenumeration. Äldre tidningar säljs som losnummer: Kr 20:-, Mk 15:- Adressen är Helsinglands Museum, Storgatan 31, S-824 32 HUDIKSVALL. Telefonnummer 0650-196 12 eller 0650-978 04. Bidrag till LOMMEN tas emot med glädje och tacksamhet.

STYRELSEN tar emot ideer och svarar på frågor om förbundet. Det går bra att kontakta vem som helst. De med ordet "kontakt" efter sina namn har dock som uppgift att hålla det nationella medlemsregistret aktuellt.

ORDFÖRANDE
Lena Bergils,
Helsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 32 HUDIKSVALL.
Tel a 0650-19612, 016-101368.

VICE ORDFÖRANDE
Carl-Adam Hæggestrom, kontakt,
Tomfalksv. 2/26, SF-02620 ESBO.
Tel a 90-1912016, b 90-597939.

SEKRETERARE
Kelvin Ekeland, Storgatan 14,
S-82431 HUDIKSVALL.
Tel a 08-7991394, b 0650-97804.

KASSÖR
Per Grau Møller, kontakt, Egevej 1,
Nr. Lyndelse, DK-5792 ÅRSLEV.
Tel a 66 158600, b 65 902240.

Kurt Borella, Tomebjerggårds vej 5,
DK-3400 HILLERØD.
Tel a 42 188066, b 48 174181.

Marita Karlsson, kontakt Åland,
Landskapsstyrelsen, PB 60,
SF-22101 MARIEHAMN.
Tel a 928-25000, b 928-16887.

Mats G Nettelbladt, Småtindvegen 18
N-8007 BODØ.
Tel a 081-31573, b 081-27317.

Geir S. Reime, kontakt, Solands-
bakken 71 A, N-4025 STAVANGER.
Tel a 51-516858, b 51-534802.

Olof Stroh, kontakt, Torkelsg. 10 C,
S-75329 UPPSALA.
Tel a 018-102290, b 018-126685.

Styrelsens kontakt på Island är
Birgitta Spur, Sigurjón Olafsson
Museum, Laugamestanga 70,
IS-105 REYKJAVÍK. Tel a 1-32906.

UR LOMMEN

Arrangemang, byggen och backer

Omslaget för detta nummer är hämtat från boken *KAUPUNGIN UNNUT - Stadensfåglar*. Redaktörer är författarna Time Vuorisalo och docenterna Juha Tiainen. Den är en redovisning av stadsfågelundersökningar som görs på landskapsmuseum och Biologiska museet i Åbo initierat. Teckningen, som visar koltrast och björktrast, har gjorts av Dick Forsman. Vi tycker att boken passar utmärkt att studera som en introduktion till nästa årsmötesarrangemang. Det börjar den 25 maj, just i Åbo, och avslutas i Helsingfors den 27 maj. Det har formen av en exkursion i sydostra Finland. Tema är: *Parker och trädgårdar i Norden*.

I Åbo är fågelfaunan rikligast i småhusområdena. I stadskärnan finns dock största täteten för turkduvor och kajor. Parkerna tycker blåmes, gulsångare, grå flugsnappare, grönfink och bofink om. Där har också stor hackspett, rödvingetrast och trädgårdssångare sina största bestånd. Markhackare saknas i parkerna.

Talrikast i staden är gråsparv med minst 5000 häckande par. Talgoxe kommer på andra plats med 2500 par och tornsvala på tredje med 2000 par. Därefter följer sadelara, björktrast, bofink, grönfink och stare. Svartvit flugsnappare kommer på nionde och kråka på tionde plats. Tamduva ligger på trettonde plats efter lovsångare och tornsångare.

Boken tar även upp fåglarnas urbanisering. Det berättas om andrar som hackar i blomlådor och grönfinkar som boar i prydnadsstråk på höghusbalkonger. Vi hör om torn- och pilgrimsfalkar i höga byggnadsverk.

Studieresan till Estland kommer förmodligen att på något sätt samordnas med årsmötet 1995.

Redan i år kommer ett *Nordiskt seminarium om äldre tiders odling samt bevarande av äldre kulturväxter och ogras*. Det ordnas på Sveriges lantbruksmuseum, Julita gård och museer, 9-11 november.

Lokala kulturmiljösystem tillsammans med aspekter på lador, verkshus och andra bityggnader fyller en stor del av denna LOMMEN. Litteratur om kulturlandskap är en ny rubrik, som vi hoppas ska bli uppskattad. Vi är tacksamma för tips om hur vi ska få den rätta bredden på presentationerna.

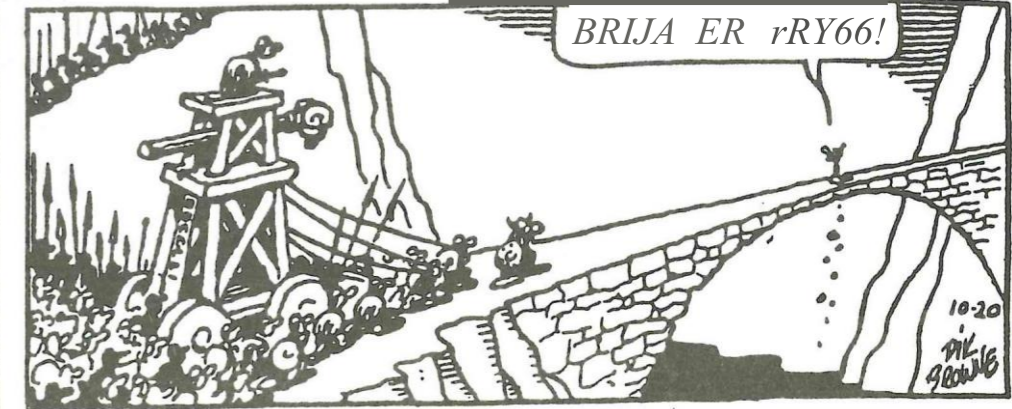
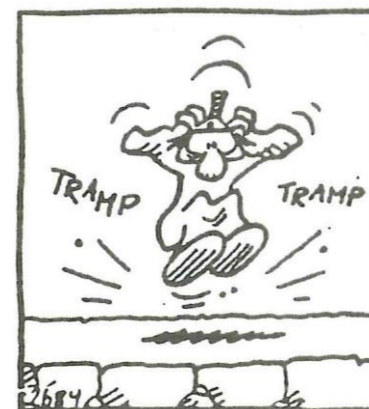
JEG OFFERERAR
TRANGPÅR
VIOLER

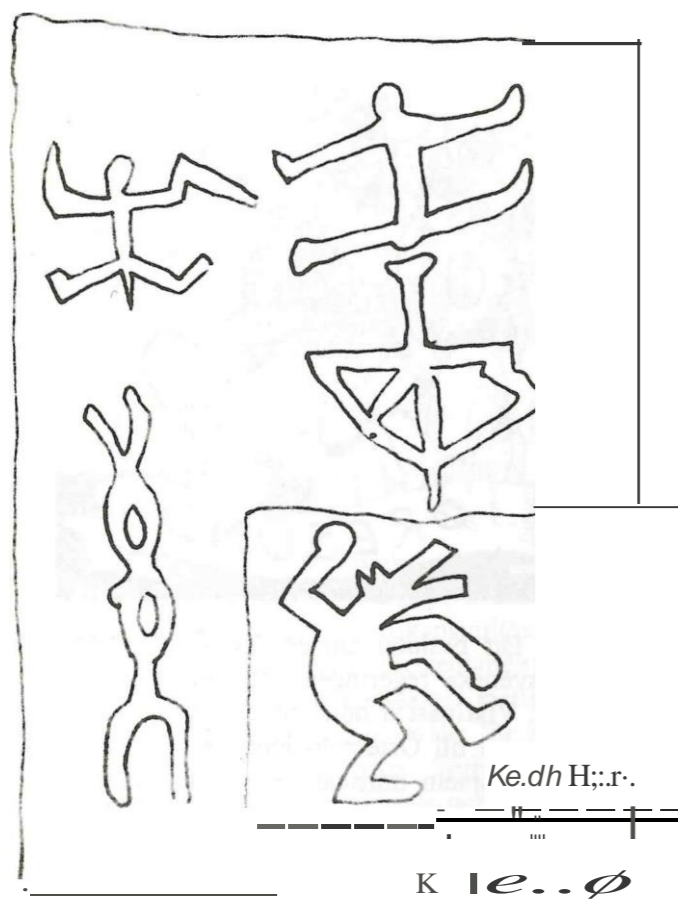

Forbundet har fått beslutet om en fast Oresundsforbindelse från svenska regeringen. Bifallet är förenat med tio villkor. Viktigast är nollosningen, som innebär att vattenströmmen till Ostern inte får bromsas så salt- och syretillförseln minskas. Förbindelsen, med väg- och järnvägsanslutningar, ska provas av Koncessionsnämnden för miljöskydd. Konsortiet skall bekosta den kontrollorganisation som krävs.

Dik Browne (1917-1989), skaparen av "HÅGAR the Horrible", får med hjälp av klippur "HAGB - det ar jag" (SEMIC ISBN 91-530-2051-0) och "HAREK - den Hardbalne" (ALLERS ISBN 82-7034-233-5) kommentera beslutet. Vi erinrar om att det finns andra broar att bygga av sådana av betong. Forbundet satsar på de symboliska broar som skapar kulturell atmosfär och verklig venskap mellan människor och folk.

Trondames distriktsmuseum är ett ekomuseum som fungerar som ett sammanbindande led i ett nätverk av museer, landskap och kulturminnen i fyra kommuner nordväst om Narvik. Øystein Normann, botaniker på Trondames, har gett LOMMEN underlag för en spännande artikel.

Hellma/ingsbi/etet på Kje6 ya,
tru/eg fra 1000-500 f Kr, ligner
Keith Harings moderne figurar.

Inneforing om vinteren medførte også at gras måtte hentes både fra nærliggende slåttmarker og fra andre steder. Alt fra rabber til tørre enger og skogholt ble oppsøkt for å skaffe dyrene vinterfôr. Såkalt skrapslått er kjent helt opp i vårt århundre. Tilleggsfôr var tang, lauv, bark og moldfôr, som er rotter av storvokste bregner. Barken på rogn og osp var ettertraktet, og navnet skav om rogn, forteller at barken ble skavet av. Bjerka var likevel vanligst og folgelig mest brukt. Lauving fører til at mer lys slipper ned på bakken, og det begunstiger lyskrevende arter i skogbunnen.

I gamle dager kunne bonden godt la en steinhaug eller en treklynge stå midt i åkeren, det spilte liten rolle for effektiviteten så lenge innhostinga skjedde manuelt. En steindunge magasinerer dessuten varme, noe som gir god varmevirking om våren og øker utbyttet.

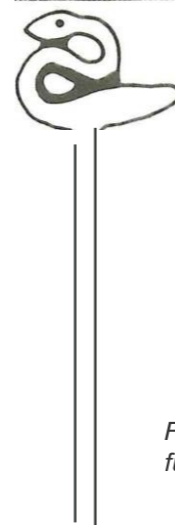
Vi skal her se litt nærmere på den siste perioden av jernalderen, eller vikingtida, som ofte blir regnet som den politiske storhetstida i vår region. Noe utviklar

Trondenes seg fra ein storgard til ein hovdinggard med ei mer sentralisert makt. Dette politiske senteret underla seg eit større geografisk område med eit større anta! mindre gardsbruk. Spor etter <lesse gardane er hovudsakleg gjort ved lausfunn og graver.

Bygg var det vanligste kornslaget i jernalderen. Andre kulturvekster som ble dyrket var kålrot, nepe, grærter og lin. Den siste ga både næringsrike fro og fibrer til tekstiler. Mye tyder også på at fargeplanten vaid ikke var uvanlig. Andre planter som også kunne brukes til farging var mjodurt, rosslyng, blåbær, bjerk og fargelav.

1 JernalJere11, ar mange ugre:aner en del av av-linga, og de hindret nitrogentap fra åkeren. Ugrasene ble beitet av husdyra og i mange tilfeller brukt til mat. Når vi i dag til nytte og hygge plukker viltvoksende urter som syregras, nesle, geitrams, karvekål og vassarve for å bruke dem i ulike retter, var nok dette mer en dyd av nødvendighet i tidligere tider. Våre forfedre benyttet langt flere planter til fode enn vi gjør i dag, og åkrene hadde nok også flere "ugras", etter som noen trolig ble sådd ut med hensikt.

Pollenanalyser og gravfunn er viktige kilder til kunnskapen om tidligere tiders plantenæring. Det er funnet leirkrukker med ugrasfro i graver fra vikingtida. Det forteller oss at ugrasfro ble hostet. At det faktisk også ble spist, vet en fra analyser av maginnholdet hos

Fuglenå! frå folkevandringstid
funne i kyrkjemuren på Trondenes.

danske jernalde rsmennesker som ble begravet i myr, og som derfor er svært godt bevart. Deres siste måltid har bestått av en grot sammansatt av 18 forskjellige ugras, hovedsaklig fro. Av de plantene som også vokser hos oss, kan nevnes matsyre, burot, marimjelle, tiriltunge, kvitklover, rodklover, meldestokk og linbendel. De to siste ble muligens dyrket.

De plantene som begunstiges av menneskelig aktivitet kalles for hemerofile planter. Disse deles igjen i to grupper.

Apofytter er planter som opprinnelig horer hjemme i den stedlige vegetasjonen, men som får konkurransefordeler når menneskene rydder skog, ployer opp åker og slipper dyr på beite. Den andre gruppa kalles antropochore planter, og blir spredt med menneskenes jordbruksaktivitet. Denne gruppa er interessant, og utgjør 1/5 av floraen på Tronenes. Nyere innvandrere kalles neofytter, mens de som har en lang historie kalles arkeofytter.

Trondenes i dag fekk altså si form for tusen år siden. Det gamle kulturlandskapet er ennå forholdsvis godt bevart. Her finner vi et rikt naturlandskap som kan by på mange estetiske opplevelser. Botanisk sett er området en liten oase, med rundt 200 forskjellige bregner og blomsterplanter, hvorav flere som er forholdsvis sjeldne her nord. Til sammen er de med på å prege det gamle landskapet, enten de nylig har innvandret som tromsopalmen, eller er av gammel opprinnelse.

Når det særegne kulturlandskapet på Trondenes i dag er truet, skyldes det så utrolig det enn kan hores, at den tradisjoneHe bruken av området er opphørt. De åpne partiene i skogen endres gradvis fra urterike plantesamfunn til å bli grasdominerte og artsfattige, samtidig som skog og kratt vokser til. Lar vi denne utviklinga fortsette, vil skogen etterhvert ta tilbake de arealene som jernalderbonden moysommelig ryddet til åkerland. Lar vi det forfalle, blir vi et kulturminne fattigere. En fortsatt kultivering av Trondenesområdet er en betingel se fr,r i heholde landskapet slik vi kjenner det i dag. (Se sid 24 1

Artikeln ar ett kort utdrag från ett 30-sidigt hafte som Trondames distriktmuseum gett ut och som utforligt, trevligt och val illustrerat avhandlar natur och kulturlandskap på Trondenes - en liten del av ekomuseet i kommunerna Bjarkøy, Harstad, Kvefjord och Skånland.

Det kostar NOK 40:-. Bestall det av Øystein Normann på museet, Postboks 721, N-9401 HARSTAD. Tel 77 06 5 1 90, Fax 77 06 18 94.

Eloge for fabodbruk

Ingrid Michelsson och Olle Jonsson på Kallbergs gård i Delsbo har fått pris for "ett mångårigt arbete med djur på ett foredomligt och djurskyddsmissigt sätt". Det ar Norra Halsinglands Djurskyddsforening som delat ut priset. Ett starkt skal till valet av pristagare ar att Olle och Ingrid varje år har sina kor på bete i skogen vid Råbergsvallens fabodar seder om Delsbo.

På vallen vistas sju mjolkkor och några kaivar. Nattema tillbringar de i ett fax som ar gammalt och trångt, men koma trivs ändå. De sju koma mjolkas varje dag och ger tillsammans 150 liter. -Mjolken blir mycket gulare nar koma går i vall, berattar Ingrid. Fordelarna ar många med att ha djuren på vallen. Fodret hemma på gården kan vaxa sig frodigt. I skogen blir kornas klovar fina, de nots till ratt storlek och håller sig friska. Dar får korna också naturliga mineraler och vitaminer. De ater många orter, gras och svampar som ar bra for deras halsa.

Sedan mitten av 1800-talet har Olles slakt haft djur på Råbergsvallen. Nu har den gamla sedvanan mer och mer forsvunnit. -Det har blivit enklare att låta korna beta hemma vid gården sager Olle. Det ar lite besvar att ha dem har, sager Olle och Ingrid, men det ar det vart.

Yttranden mm om jordbruk

Årsmotet 1993

I närvaro av 54 medlemmar höll den 27 augusti Nordiska förbundet för kulturlandskap sitt sjunde ordinarie årsmöte. Plats var Kerteminde Vandrerhjem, KERTEMINDE, Danmark. Mötet finns redovisat i justerat protokoll, som publicerats i LOMMEN nr 10, december 1993.

Tema för de seminarier och exkursioner, som hölls i samband med årsmötet var "Havets landskaber". Ansvariga för arrangemangen var Anders Myrtue, Erlend Porsmose, Niels Hørluck Jessen och Per Graumøller.

Styrelse mm

Forbundets styrelse bestod fram till årsmötet av Biler Worsøe, ordförande, Carl-Adam Hæggestrom, vice ordförande, Kelvin Ekeland, sekreterare, Per Graumøller, kassör, Karl-Erik Frandsen, Marita Karlsson, Mats Nettelblad, Ann Norderhaug och Olof Stroh.

Som efterträdare till Biler Worsøe, som enligt stadgarna inte kunde återvaljas, valdes årsmötet Lena Bergils. Geir Skjerve-Reime valdes till styrelseledamot efter Ann Norderhaug, som avböjt återval. I övrigt skedde inga förändringar av styrelsen i samband med mötet.

Birgitta Spur har varit styrelsens kontakt på Island.

Styrelsemöten

1993 har styrelsen sammanträtt i Tonsberg 27 mars samt i Kerteminde 26 och 28 augusti.

Medlemsantal

Antalet betalande medlemmar redovisas i bokslutet.

NORDISK BYGD

Årsskriften NORDISK BYGD utkom med nr 6-7 i februari 1993. Titeln är "Det bynære kulturlandskaper". Skriften producerades i samarbete med förlaget BYGD i Danmark. Namnet är dock exklusivt för förbundet och skriften har eget ISSN-nr. Den går ut till alla fullt betalande medlemmar. Omfånget var 58 sidor i format AS.

LOMMEN

LOMMEN är förbundets kontaktblad, också med ISSN-nr. Det håller 24-28 sidor i A4-format och är registrerat i svensk tidskriftförteckning. Utgivningen är sporadisk och sker vid behov (hittills 2-3 gånger/år). Nummer 9 gavs ut i maj och nr 10 i december. Sekreteraren fungerar som redaktör. Ambitionen är att blanda föreningsmeddelanden med mer populärt material. Under 1993 har också formgivningen blivit mer genomarbetad.

Kursverksamhet mm

I samarbete med Odenas hembygdsförening och Naturskyddsföreningen anordnades den 22-25 juli den åttonde årgången av kursen "Lien og slätterangen". Kursen samlade 40 deltagare från hela Sverige samt Norge, Danmark och Finland. 25 ideella funktionärer ställde upp. Åke Carlsson representerade förbundet.

Projektet att tillsammans med den svenska Föreningen för naturskola och fältpedagogik introducera naturskoleverksamheten i Norge har under 1993 kommit närmare målet.

Yttranden mm

Forbundet yttrade sig den 25 januari till svenska jordbruksdepartementet över utredningen "Rådgivningen inom jordbruken". Förbundet foreslog en förstärkt rådgivning och information på miljöområdet rörande de areella näringarnas produktion av kollektiva nyttigheter. Lantbruks-/naturbruksskolornas kompetens beträffande natur- och kulturlandskapsvård behöver också utvecklas och fördjupas.

Tillsammans med Sveriges lantbruksuniversitet, Världsnaturfonden, Svenska naturskyddsföreningen och Sveriges hembygdsförbund har Nordiska förbundet för kulturlandskap i en skrivelse till Jordbruksdepartementet krävt väsentligt högre anslag för landskapsvård och ökad satsning på forskning, utveckling och rådgivning. Organisationerna understryker att det är av avgörande betydelse med satsning på båda momenten om ett långsiktigt bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturvården skall lyckas.

I oktober lämnades uppgifter om förbundet till den svenska Nationalencyklopedin, bokstaven "N".

Ulif E Ullring faste 1987 förbundets uppmärksamhet på Leirelvas meanderlandskap och ravinområdet vid Leirsund i Skedsmo kommun samt hoten (deponering, motocross senter mm) mot dessa. I mars 1988 skrev

förbundet till kommunen och foreslog en planmässig reglering av området för att värna områdets höga natur- och kulturvården. Nu är det aktuellt att dra en ny huvudväg genom området. Förbundet har i december uppmanat Skedsmo kommun att revidera vägpåren. I december skrev förbundet också till den då

nyttillsatte utredaren av "svensktprogram för stöd enligt EG:s förordning om miljövänliga jordbruksmetoder och bevarande av landskapet". Förbundet pekade på skillnaden mellan EU:s anvisade modell och den hittills tillämpade svenska modellen för att värna odlingslandskapets natur- och kulturvården. De "svenska", avtalsbundna ersättningarna, har som mål att direkt bevara och förstärka kvalificerade natur- och kulturvården medan de generella "europeiska" bidragen främst verkar för att stärka jordbruket så att detta får råd att ta miljöansyn. År budgeten begränsad krävs den svenska modellen för att landskapets historiska, biologiska och

Dubbe/ utdelning

I Rikssalen på Vasterås slott delade Nordiska förbundet för kulturlandskap den 12 maj 1994 ut hedersgåvor till två fortjanta landskapsvårdare. De belönade är Eile, Worsøe från Randers i Danmark och Pekka Hedin från Kungsör i Svengö. Eile är veterinär, botanist, naturvårdare, författare, landskapshistoriker och en hel del annat. Han har ägnat en stor del av sitt liv åt att bevara natur- och kulturvården och att försöka få andra att förstå det landskap vi lever i - och av.

Pekka har inte varit med lika länge som Biler, men hunnit med en hel del ändå. Han är praktisk landskapsvårdare, älskar Malardalens ekhagar, föreläser, skriver och illustrerar hocker och verkar som konstnär. Han är egen företagare i Naturskap AB, som bl.a. sysslar med inventering, naturvårdsplanering, förvård och naturskoleverksamhet. I allt han gör ingår förmedling av kunskap om kulturlandskapet.

Båda är opinionsbildare av stora mått och mycket värda den uppskattning som visats.

Pekka Hedin

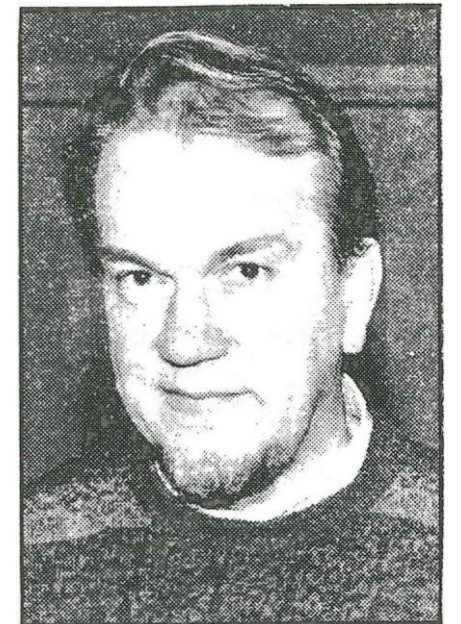
i viss mån estetiska innehåll inte skall utarmas. Den europeiska modellen saknar precision och kan inte användas för att värna de kvalificerade bevarandevården, som många gånger kräver sofistikerad skötsel för att bibehållas och förstärkas. De kvalitetsinriktade ersättningarna måste få finnas kvar.

Kanslifunktionen

Stiftelsen Halsinglands museum fungerar som mottagare av post och en del telefonsamtal till förbundet. I övrigt svarar sekreteraren och kassören för kanslifunktionen.

Hudiksvall den 2 maj 1994

Kelvin Ekeland
sekreterare

"Låt odeladorna leva!" Stridsropet kommer från västerbottningen Bertil Ohman i Vindelns. I tidskriften Roster från Vindelns manar han oss att vara rada om de få lador som finns kvar och rusta upp dem. Även om de förlorat sin ursprungliga funktion behövs de för att bevara en fullständig kunskap om odlingshistorien och en rik biologisk mångfald.

Bild: A-M Westerind i Kulturlandskap under stress.

PRO TOKOLL

Nordiska Forbundet för Kulturlandskap höll den 13 maj 1993 sitt åttionde ordinarie årsmöte.

Seminarium, exkursioner och övriga arrangemang kring årsmötet ordnades i samarbete med Ekomuseum Bergslagen. I sin ambition att visa Bergslagens begivenheter och vara en god vdrd - något som verkligen lyckades - ordnade ekomuseet en särskild utflykt för familjemedlemmar och andra, som kunde tänkas avstå från årsmötesförhandlingarna. När halften av gruppen föll för det mycket frestande alternativet. Trots detta genomfördes årsmötet i närvaro av 48 medlemmar.

Plats för årsmötet:
Skogsmastarskolan, SKINNSKATTEBERG .
Sverige.

Årsmötets öppnande
Årsmötet öppnades av ordföranden Lena Bergils, som hälsade de närvarande välkomna.

Val av mötesordförande, mötessekreterare och två protokollsjusterare
Valdes: Ordförande - Lena Bergils.
Sekreterare - Kelvin Ekeland .
Protokollsjusterare
- Roger Svensson, Jorgen Riessen.

Godkännande av dagordning
Dagordningen godkändes.

Mötets behörighet
Mötet konstaterades vara stadseigenligt utlyst.

Styrelsens årsberättelse
Sekreteraren Kelvin Ekeland läste upp styrelsens årsberättelse.

Bokslut och revisionsberättelse
Kassören Per Grau Møller redovisade bokslutet.
Revisorsupplicanten Gerd-Birgit Tjomsland föredrog, i ordinarie revisorernas frånvaro, revisionsberättelsen.

Fråga om styrelsens ansvarsfrihet.
Styrelsen beviljades ansvarsfrihet.

Nasta års medlemsavgift
Mötet biföll styrelsens förslag om oförändrad medlemsavgift.

Medlemsavgiften för nästa år är 125 kronor i dansk, norsk eller svensk valuta och 85 mark i finsk. Familjemedlemmar beta/är 30 kronor respektive 20 mark. /sldnska medlemmar beta/är i dansk valuta.

Val av styrelsemedlemmar (på två år) efter de avgående
I tur att avgå var Karl-Erik Frandsen, Marita Karlsson, Mats G Nettelbladt och Olof Stroh. Karl-Erik bade avböjt återval.

Kurt Borella (DK), Marita Karlsson (SF), Mats G Nettelbladt (N) och Olof Stroh (S) valdes att ingå i styrelsen med en mandatperiod på två år.

Val av revisorer och revisorsupplicanter
Valdes: Revisorer
- Claes Florgård, Gunnar Olofsson.
Revisorsupplicanter
- Gerd-Birgit Tjomsland, Anders Myrtue.

Val av ledamöter i valberedningen
Valdes: Ann Norderhaug, Eiler Worsøe, Roger Svensson, Ann-Maj Ronning.

Kommande årsmötesarrangemang och resa till Estland
Carl-Adam Hægstrom och Ann-Maj Ronning fick för årsmötets uppdrag att förbereda årsmötet 1995. De båda har tillsammans med Marita Karlsson och Camilla Rosengren bildat en arbetsgrupp för att genomföra uppgiften.

Marita redovisade vad gruppen hittills kommit fram till. Tiden blir 25-27 maj 1995. Arrangemanget börjar i Åbo och avslutas i Helsingfors. Exkursionerna kommer att gå i sydostra Finland. Tema blir PARKER OCH TRÅDGÅRDAR.

Geir Sor-Reime kommer att ha ansvaret för årsmöte och tillhörande begivenheter under jubileumsåret 1996. Då kommer årsmötet att ingå i ett resande symposium i Rogalands fylke där ett tvärsnitt av norska kulturlandskapsmiljöer exponeras - från hav till hogfjäll. För att få optimalt farbara vägar förlaggs 1996 års möte till hösten. Tema blir FORVALTNING AV KULTURLANDSKAP - såväl sådana med speciella bevarandevärden, som vanliga vardagslandskap .

Olof Stroh tog, från förra årsmötet, upp tråden till en estlandsresa för forbundets medlemmar och sympatisarer. Estland har gamla kopplingar till Norden. Det har varit svenskt i 160 år och kontaktema med Finland är nära. En viss politisk turbulens i Estland har gjort att Olof inte genomfört sitt uppdrag enligt skisserat tidsprogram . Nu har oron stillnat och folk har funnit sina platser i administrationen.

Området kring universitetssaden Tartu i sydost namndes som utgångspunkt för ett par dagars kulturlandskapsstudier . Andra alternativ finns och Olof är öppen för synpunkter och förslag från alla intresserade. Med båtresa från Stockholm kan en 3-4 dagars studieresa kosta ca 2000:-.

Ungefär 30 stycken av årsmötesdeltagarna var allvarligt intresserade av en resa till Estland . Ställda inför tre alternativ valde nästan samtliga en resa i kombination med nästa års årsmöte³ .

Information och meddelanden

Ordföranden och sekreteraren namnde en del av vad som bant inom forbundet efter kalenderårsskiftet 1993/1994, då också forbundets redovisade verksamhetsår slutar .

Sarskilt uppmärksammades planerna på arrangerande av Nordiskt seminarium om äldre tiders odling samt bevarande av ursprungliga grodor och ogras¹ och skrivelser till de nordiska regeringarna m fl angående Behov av bevarandeåtgärder i kulturlandskapet².

För att kunna hålla utsatt matetid besluts att dessa båda frågor skulle beläggas ytterligare under söndagens punkt rörande medlemmarnas arbeten och erfarenheter.

Övriga frågor

Caroline Edelstam: Vid aktioner för att varva nya medlemmar och hålla kvar gamla, bör uppmärksamhet riktas på att bibehålla och förbättra den spridning på olika intressen, vilka lett till engagemanget för odlingslandskapet.

Styrelsen lovade beakta detta.

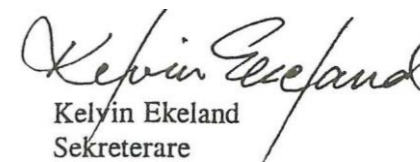
Bror Engstrom : Nya grodor, kanske framst energiodlingar, har ofta ett berättigande i kulturlandskapet. Det är emellertid landskapsmassigt, biologiskt och kulturhistoriskt sett viktigt att dessa får en riktig placering. Forbundet bör bevaka att så sker, bli genom att peka på behovet av rätt kompetens hos dem som fattar beslut om odlingsarnas lokalisering.

Styrelsen anförde att problem1:t belysts vid de kontakter , som tagits med de nordiska regeringarna m fl (se föregående punkt) , men att också beakta propän i fortsättningen.

Mötets avslutning

Mötet avslutades med att Karl-Erik Frandsen avtackades för sina sju år av aktivt och inspirerande arbete i forbundsstyrelsen.

Vid den följande årsmötesmiddagen riktades forbundets tack, dels till den eminente mötesarrangören Åke Bengtsson för det närmast otroliga arbete han utfört, dels till samarbetspartnern Ekomuseum Bergslagen, som på ett mycket generöst sätt ställt sina resurser på olika områden till forbundets förfogande .

Kelvin Ekeland
Sekreterare

Justeras

Roger Svensson

Not 1 Organisationsgruppen för det nordiska seminariet om bl a bevarande av äldre grodor och ogras, vilken består av Lena Bergils, Kelvin Ekeland, Christina Prytz, Else-Marie Strese, Roger Svensson och Marita Wigren-Svensson, har kommit fram till följande.

Åmnets omfattning kräver ett förberedande möte (lar innehåll och upplagning av ett större, allmänt seminarium närmare behandlas . Forutom till forbundets medlemmar skall inbjudan riktas enbart till ett urval sakkunniga och institutioner med anknytning till ämnet. Arbetsgruppen tar gärna emot synpunkter och förslag.

Beredningsmötet, som beräknas engagera 60-70 personer, skall hållas på Sveriges Lantbruksmuseum, Julita Gärd, S-640 25 JULITA.
Tel (Prytz, Strese) 0150-91 290, Fax 0150-91 309.

Not 2 Kopior av avsända skrivelser på danska, norska och svenska, rörande behov av bevarandeåtgärder i kulturlandskapet , delades ut till mötesdeltagarna. Den finska skrivelsen är ännu inte slutjusterad och avsend.

Även om de första skrivelserna redan nått adressaterna är detta inledningen till en planerad korrespondens i vilken samtliga medlemmar kan engagera sig via styrelsen. Alla är välkomna med synpunkter, helst till sekreteraren.

När den finska skrivelsen är avsend kommer ett referat i LOMMEN, där också redovisning av de första reaktionerna på forbundets brev kommer att ingå.

Not 3 Önskemål, förslag och frågor rörande studieresan till Estland ställs till Olof Stroh, Torkelsgatan 10 C, S-753 29 UPPSALA. Tel privat 018-12 66 85, tel arbete 018-10 22 95, fax 018-69 25 09.

Ängslador

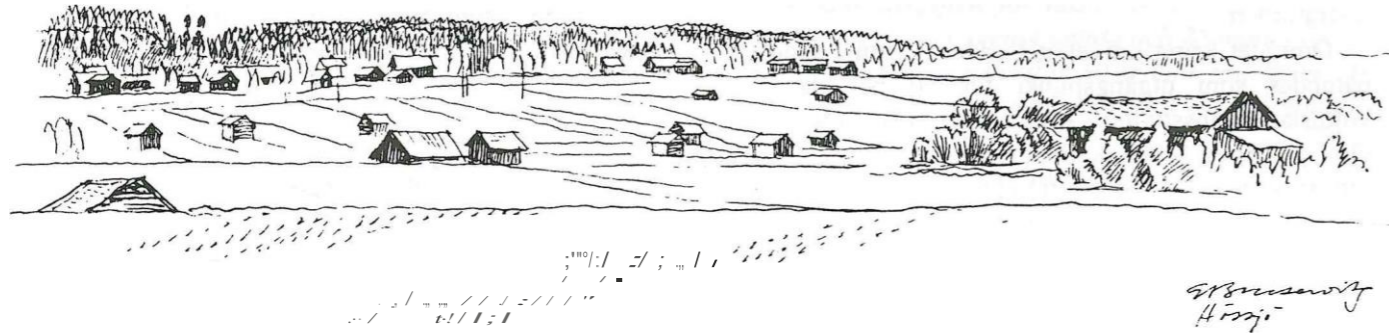
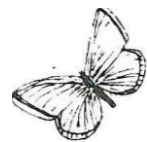
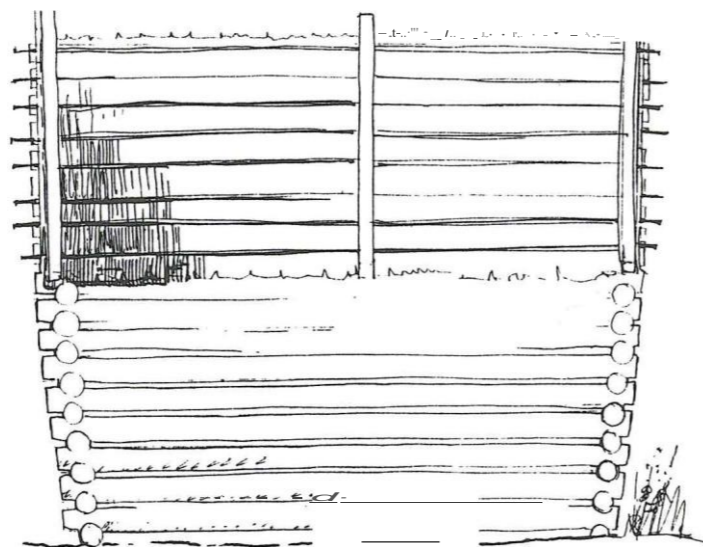
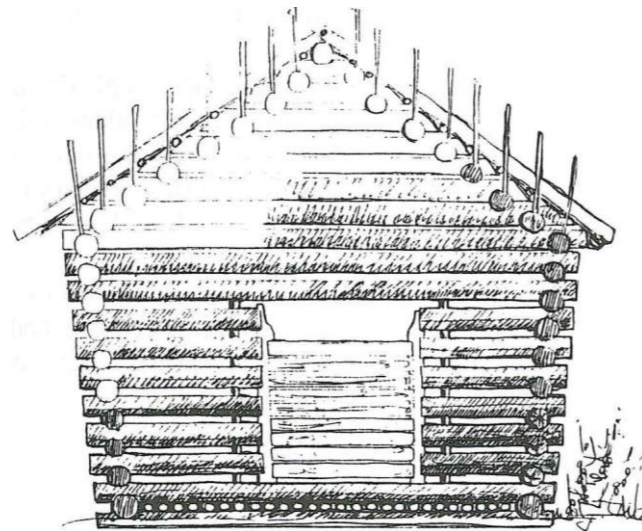

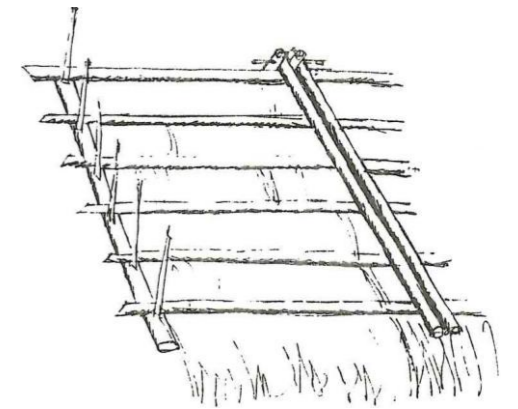
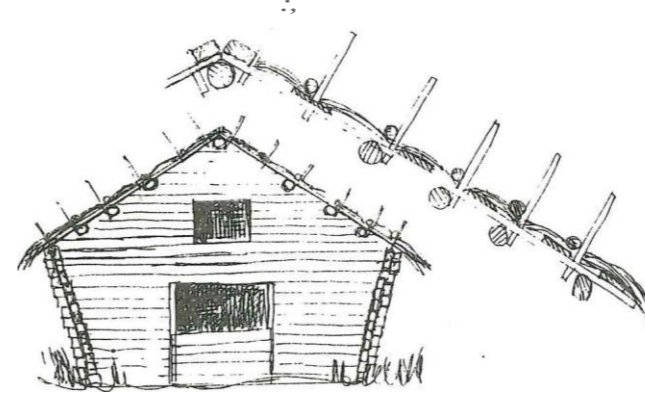
Bild: G Brusewitz i *Painting the Future*.

Mirja Miettinen, arkeolog vid Museiverket (Box 913, SF-00101 Helsingfors), hör till dem som samlade Christer Boethius i LOMMEN nr 6 och sände honom uppgifter om ängslador. Mirja berättar för Christer att hon mycket ofta träffar på gamla lador under sina fältarbeten, men så. Han ängslador. Hon gick till Museiverkets etnologiska byrås bildarkiv, som bl a har massor av ritningar på gamla byggnader. Där finns även äldre ängslador dokumenterade. Hon valde ut en från Overtorneå, nära gränsen mot Sverige, och en från Kaustinen i mellersta Osterbotten.

Mirja skriver att ängsladorna naturligtvis haft lokala särdrag, men på andra sidan är det fråga om mycket enkla och lätt byggda konstruktioner av nästan oarbetat virke. Hon meddelar också att Etnologiska byrås bildarkiv, förordare Sirkku Dolle, kan lämna ytterligare information.

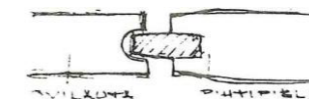
LADA: KAUSTINEN 17.6.1956
Liisa-Kaarina Sa/minen
Museiverket 3085:28

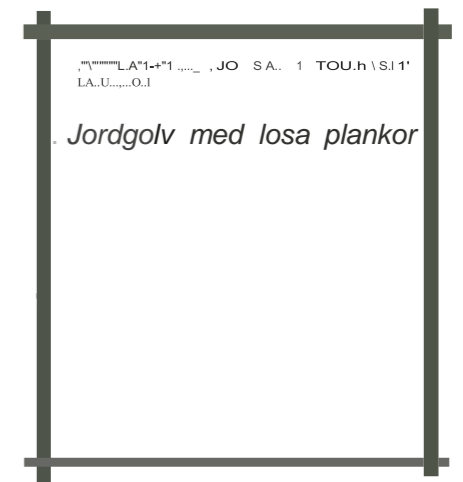
LADA: YLITORNO, KAINUUNKYLA
1960 Marja-Liisa Aalto
Museiverket/F6/is6stiftelsens samling 3416:683

Endast undersidan timrad

Endast undersidan timrad

Darren Dorrposten

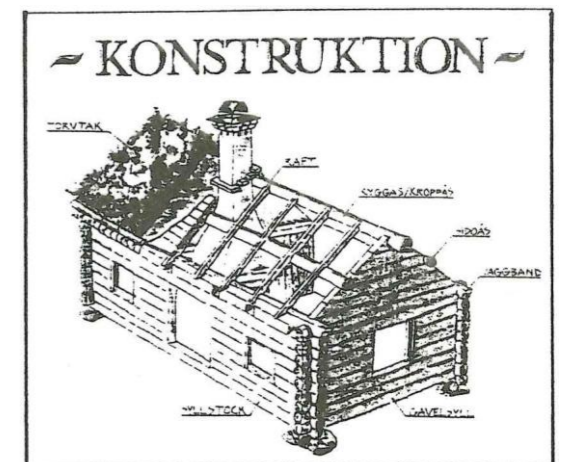

Brygghuset

Gården Soderlanna byggdes om under 1700-talet. Sedan den tiden har byggnaderna behållit sin karaktär. De många uthusen är knuttimrade och osymmetriskt spridda. Det fanns också en väggkrog. Kartor från 1600-talet visar en nyanlagd humlegård. Inhemsk humleodling var påbjuden i lag och humlet användes till öl.

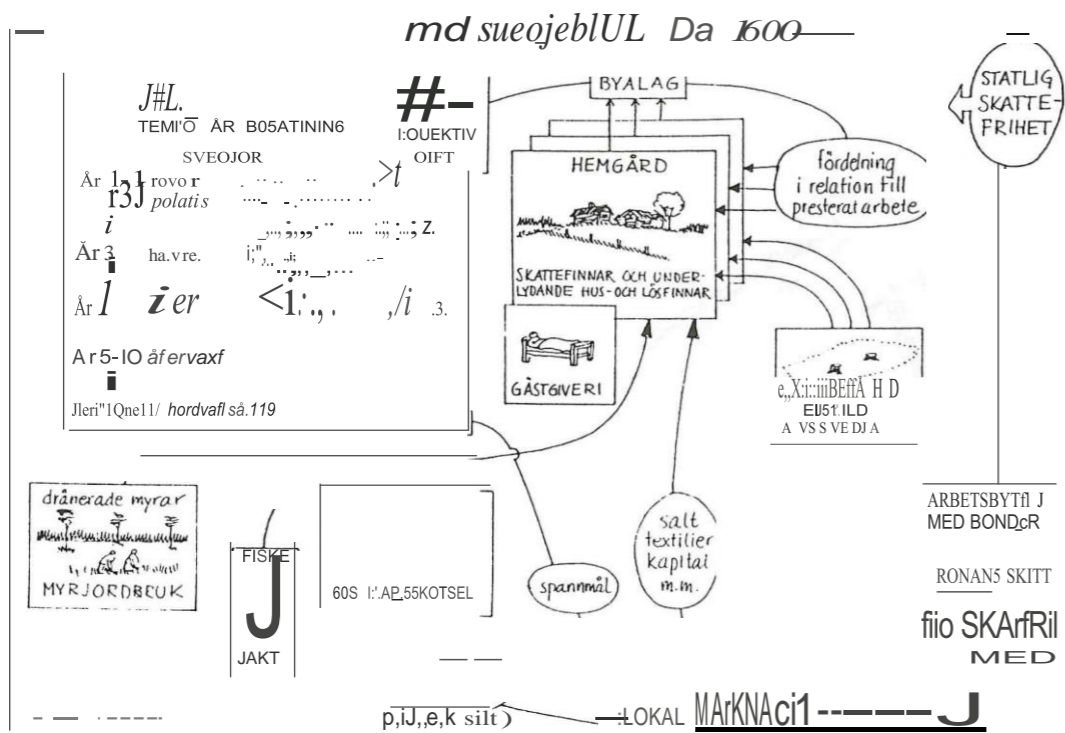
Såväl gårdsbefolkningen som kragens gäster drack försvarliga mangder öl. Bryggningen krävde både ugn och friskt vatten. Brygghus byggdes en bit från gården för att minska brandfaran och komma nära bra vatten. Gamla uthus gommer sekel av tradition, som kan lära och glädja. Soderlannas brygghus har behandlats som en del i arkitekterna Ylva Bengtssons och Petra Olerud-Stabergs examensarbete, KTH, om Soderlanna, som vann Lilla Polhemsprisets hedersdiplom 1993.

(Byggnadskultur 2/1994)

Brygghuset har en traditionell timmerkons-
struktion. Vid tiden för
undersökningen var
räfferna ersatta av en
lokal oanel.
raketalet
mea
korrugerad
plåt och den
yttre delen av
skorstens-
muren rivet.

Nordvas tra Varmland och narra Halsing/and.

Orsaker i Finland var krigsorolighe ter, missvax t, sjukdomar och adelsf6rtryck. I Sverige stimulerade hertig Karl till nybildande av hemman med /ofte om skattefrihet i sex år. A vsikten var att kolonisera ode skogs trak ter och 6ka underlaget for skatteuttag genom spannmålsodling.

SYSTEM MILJOER KULTURLANDSKAPETS

Vad berättar en by?

Nils Blomkvist, chef for forskningsgruppen på Riksantikvarieambetet i Sverige, var makta stolt nar han fora.rade LOMMEN ett farskt exemplar av boken *Vad berättar en by?*
- Lova nu berätta att den har boken finns! sa han .

Vad berättar en by? ar ett resultat av projektet "Kulturmiljoprogram for Sverige", som i sin tur ska fordjupa och forklara den bild av Sveriges historia, som urvalet av områden av riksintresse for kulturmiljovården ar tankta att formedia. Tanken ar att inom projektet producera en serie kunskapssammanställningar på olika områden. *Vad berättar en by?* ar seriens första .

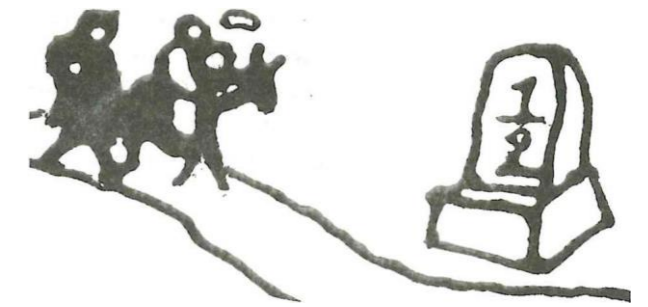
Nils Blomkvist har ratt att vara makta stolt. Han och hans medförfattare, Lars G Stramberg, Kristian Berg och Carin Bergstrom, samt tecknaren Ulrich Lange, har hittat bra principer for att beskriva och forklara de kulturmiljoer som hor hemma i odlingslandskapet. Dessutom formedlar de det hela på ett spannande. fangslande och roande satt. Framställningen har skarpb av Langes illustrativa , pedagogiska, insiktsfulla och med humoristisk finess framstallda grafiska modeller (fast nog kravs det en viss grad av narsynthet och iakttagelseformåga for att t ex upptacka Josef och Maria med det gloriaförsedda Jesusbarnet på en åsna travande mot en gastgivaregård i kronofogde Frigelius fogderi, det upplii.ndska Oland).

Med ett snålt tjog tydliga exempel presenteras hur lokala kulturmiljosystem har formats och varierat, det vill saga systemens centrala funktion. Exempler, eller modellerna, visar också hur systemen kopplats till olika skeden. En begransning har gjorts till tiden mellan ca 1300 och 1900.

Med stod av en valgorande stram disposition av texten ar beskrivningarna fortjanstfullt komprimerade.

En risk ar att modellerna uppfattas som oemotsagbara bestamningsnycklar vilka kan användas på samma satt som oversikter for att bestamma vaxter. Har ar emellertid hybriderna vad som ar regel. Skulle man t ex på plats i ostra Norrbotten forsaka reda ut skiljelinjerna mellan "Sasongsbundet jakt- och fångstsystem", "Subarktiskt nybyggarhushåll" och "Naringssystem i Torne-dalen" vore man ganska snart ett psykiskt vrak. Inte desto mindre ar modellerna utmärkta hjälpmedel for att få vettig struktur på landskapsbeskrivningar. De ger stod for generaliseringar som ar absolut nodvandiga i sammanhanget.

En ordlista, som forklarar begrepp som annu inte fått vidare spridning bland kulturlandskapsvårdare, skulle hoja bokens varde ytterligare.

Rattighetsfordelning och kulturella varderingar hor också till ekologin

Det ekologiska perspektivet har inte glomts aven om det av Lars G Stramberg's noggranna definition framgår att 'Synsattet inte varit sjalvklart.

Definitionen citeras med forhoppningen att aven naturvetare och andra, som med overmått av vårdsloshet svanger sig med ordet ekologi, också skall hejda sig och fundera på vad de egentligen avser:

Det ekologiska perspektivet skall i detta sammanhang uppfattas som en aspekt på den naturmiljo som manniskor har tillgång till och som formar deras liv men också att naturmiljo lika mycket ar en kulturmiljo formad genom manskliga handlingar och kulturella varderingar. Det racker inte att beskriva den ekologiska nischen, att redogora for periodiciteten, energiflodena, ekonomiseringen och fordelningen av resurser. Bi/den måste kompletteras med begrepp som rattighetsfordelning, konkurrens och samlevnad mellan manniskor. Forklaringar till vaifor naturmiljon exploateras på ett visst satt kraver vidare kunskaper om faktorer som arbetskraft, marknader, kunskap, arbetsorganisation, kapitalfloden osv.

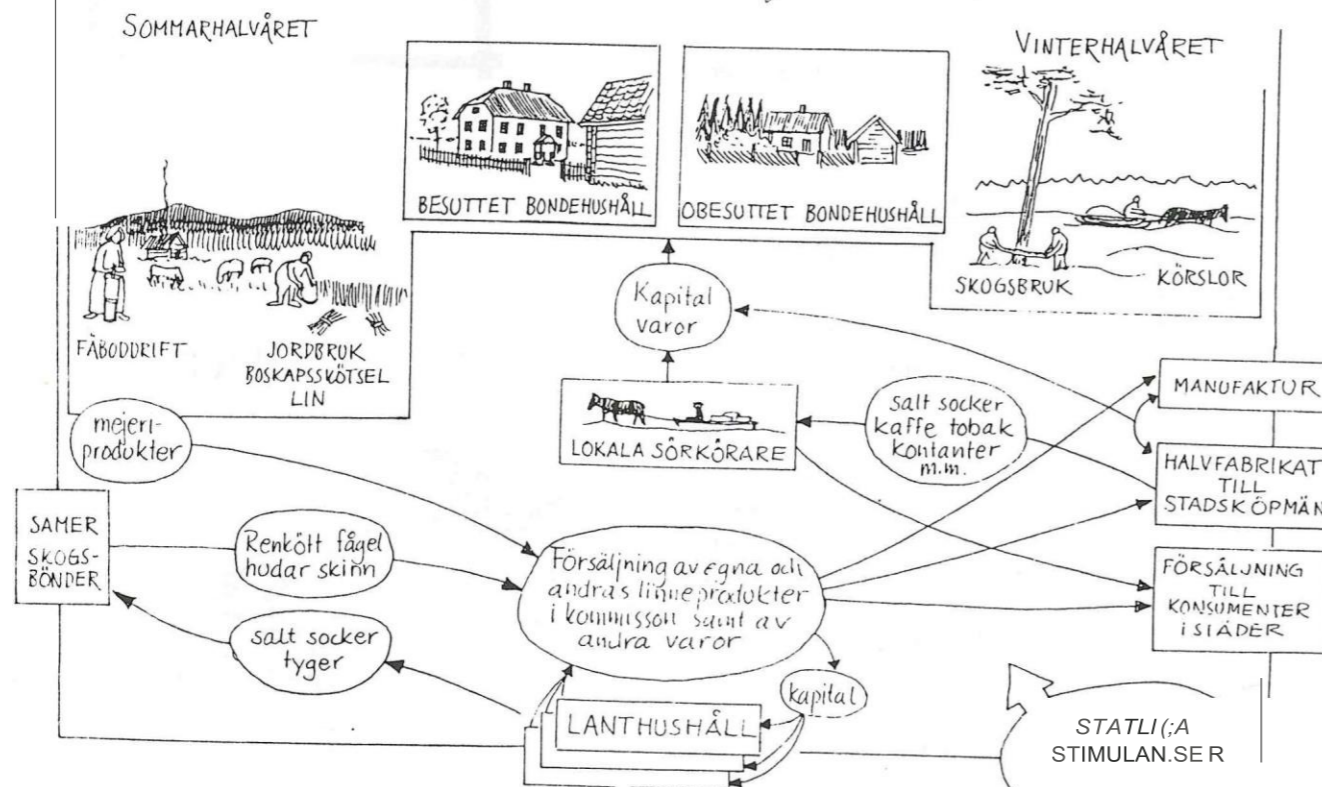
Ett urval modeller avbildas och citeras har mer eller mindre fullstindigt. I boken har dispositionen poangterats av tydliga, numererade rubriker . Av utrymmesskal utelamnas dessa i "citatet". Dispositionen foljs dock, aven om text kan ha utelamnats eller komprimerats ytterligare.

DISPOSITION

Geografisk bestarnning.

1. Systemets uppkomst.
2. Ekologiska forutsattningar.
3. Organisation .
4. Bygd och omvarld.
5. Makt och inflytande.
6. Systemets materiellalimmateriella formelement och symboliska innebord.
7. Kollektiva och individuella uttryck.
8. Systemets permanens - forandring.
9. Nytt system.

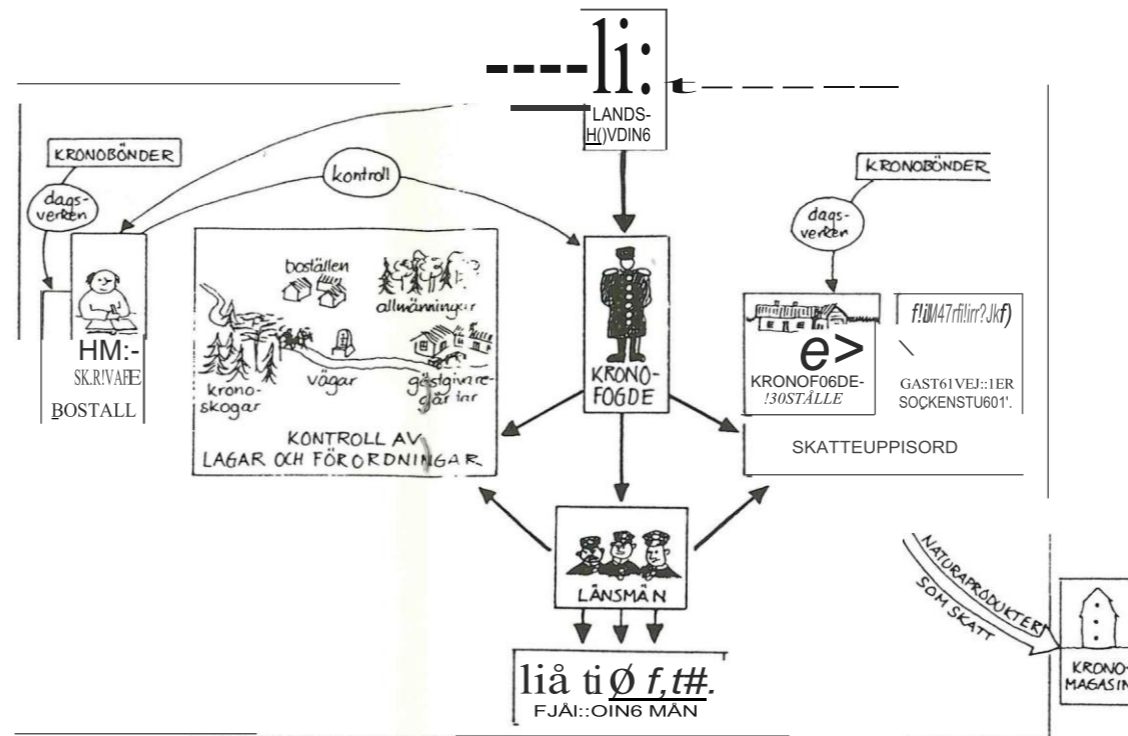
- Bondehandel och protoindustriellt system ca 1750-1850

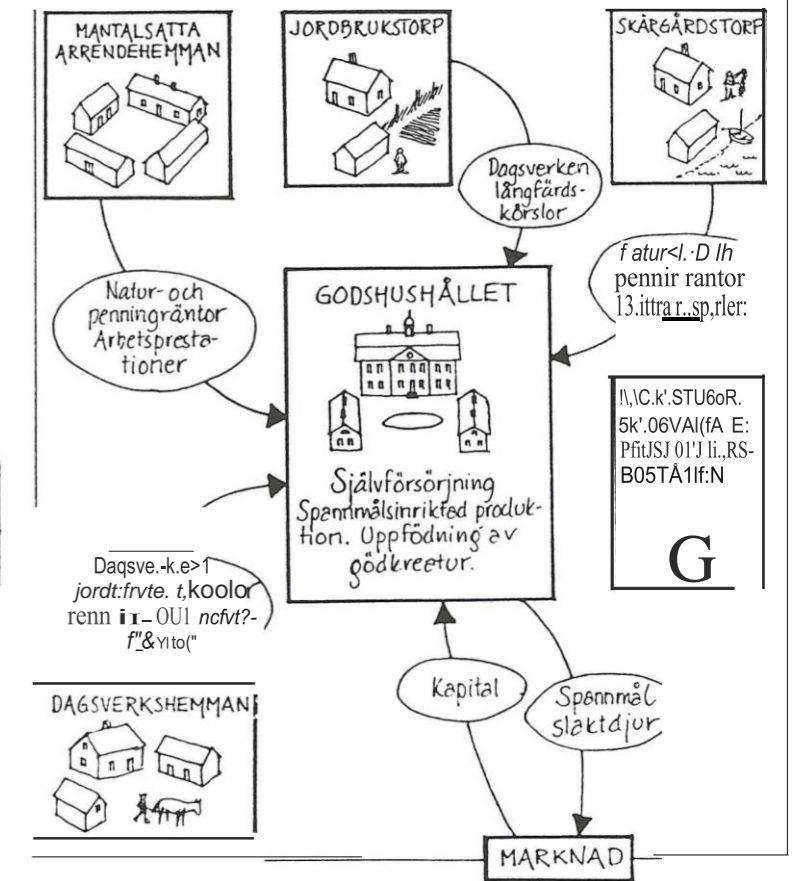
Centrala delen av Halsing/and och Ångermanland .

Ursprung i mede/tid. Produktion av lin både till husbehov och for salus/6jd och skatt. Privilegier for bondehandel. Organiserad och specialiserad i kommission. God tillgång till vattenkraft. Mekanisering och organisation for kollektivt bruk av linberedningsverk.

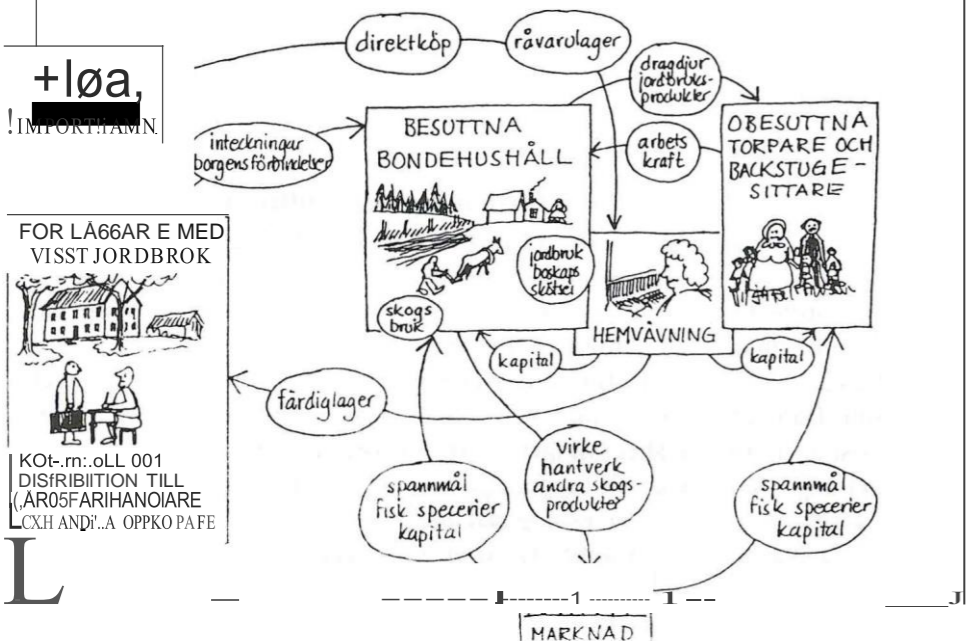
Kronofogderi c:a 1800
 O/ands fogderi i Uppsala län. Bildades 1634, samtidigt med länsstyrelserna. Kronofogdeboställe. Tre länsmansdistrikt t. Fjärdingar. Jordbruks- och bruksbygd. Fiske. Skatt i form av ho och halm.

Storodssystem c:a 1800

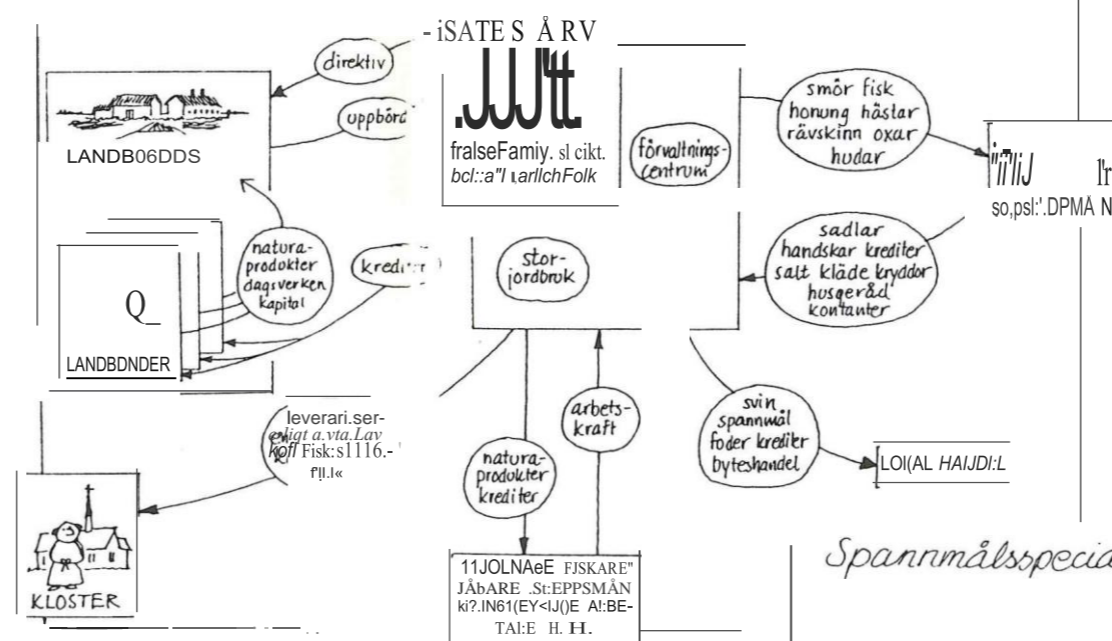

Förlagssystem och hemindustri c:a 1800-1900

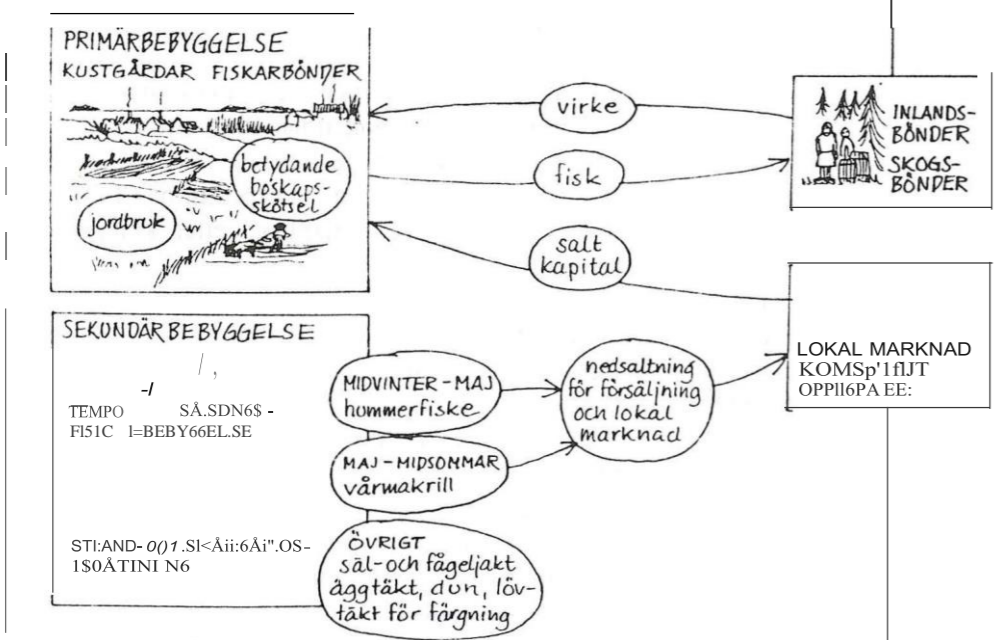
Sjuhäradsbygden - Boråstrakten. Lågjordbruksavkastning. Arbetsbyte. Hems/6jd. A vyttring på marknader. Förläggare ordnade distribution av råvaror och produkter. Gårdfarihandel.

tj:e otlatt god!J5f A. n. ca 1850

Thureholms gods, Södermanland. Gynnsamma förutsättningar för jordbruk. Bra transportvägar. Hierarkisk och patriarkalisk. Arrendebönder, torpare. Jordränta i arbete och produkter.

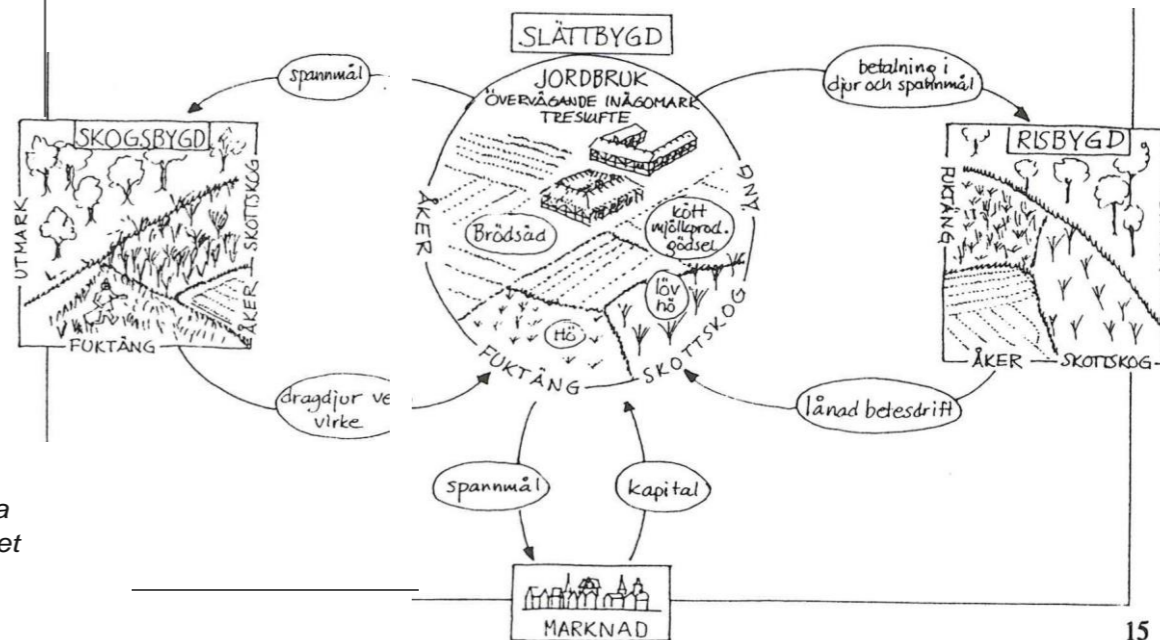
ifutMb iffL i u-Zohl!ØWL imflxjrd ca !MO

Bohuskusten. Antas etablerat under medeltiden. Jordbruk och fiske. Befolkningsökning. Konjunktion; (svångar. Båtbyggeri. Formaliserad handel.

Stora Bjurum, Västergötland. Exportinriktat godsägande. God odlingsjord, omfattande beten. Gynnsamma kommunikationer. Självhushåll. Arbetsinsatser och produkter från landbänder.

Spannmålsspecialiserat hushåll c:a 1700

kånes slättbygder. Medeltida uppkomst. Bördiga 1ordar. Speciella odlingar. Varuberoende. Närhet till marknader och beten. Stora byar. Kollektiv.

Naringssystem i Tornedalen c:a 1700
 Jaktmjligheter och omfattande fiske. Gles bebyggelse med stora arealer for extensivt jordbruk baserat på boskapssktsel. Strander och holmar med rik hoproduktion. Gynnsamma forbindelser i sjofart soderut for fraktfart med fjarrmarknader. Vid nyetablering gav framst fiske mariginal mot svalt. Egentliga byar saknades. Fiskeratt kopplad till markagande. Samlade agar. Fasta fisken. Under 1800-talet okade skogsbruket i betydelse.

Subarktiskt nybyggerhushall c:a 1800
 Systemet uppkom i slutet av 1700- och borjan av 1800-talen. Syftet var att oka skatteuttaget samtidigt som befolkningstata omraden avlastades ekonomiska bordor. Forvanta batre villkor for fria bondeforetag lockade. Rikligt med vilt och fiske. Vidstrackta starrangor och myrar. Arstidsbunden arbetsrytm. Anpassning till rennaring och marknader. Faboddrift kompletterade for att tillfredsstalla arealkrav vid lag produktivit. Byteshandel. Beroende av samernas nomadiserande system. Sjalvbestammande och isolering. Rationaliseringar olonsamma.

Finsk kolonisation med svedjebruk c:a 1600
 Moranmark. Vidstrackta odeskogar med torra SJO-, alvs- och bergsslutningar for bebyggelse. Rik tillgang pa fisk och vilt. Boskapssktsel med svedjebruk, jakt och fiske. Isolerad bebyggelse och sjalvhushallning. Arbetsbyten. Motsattning till bergsbrukets krav pa skogstillgang. bvergang till allman kolonisation.

Bondehandel och protoindustriellt system c:a 1750-1850
 Gynnsamma forutsattningar for linproduktion. Centrala styrmedel i form av linnemanufaktur, utbildningscentra, premier och privilegier for bondehandel. Mekaniserade beredningsverk och kringvandrande kvinnlig arbetskraft. Kontanhandel med stader i syd och vast. Yrkesspecialisering. Konkurrens av import och produktion i fabriker.

Patriarkaliskt brukssystem c:a 1870-1875
 Rik tillgang till jarmalm och skog for trakolning. Narhet till vattenkraft. Direkt agareinflytande. Importerade specialister - t ex valloner. Utatrickat kontaktfalt. Kollektiv i slutet samhalle. Brukslakare, larare. Yrkesskicklighet uppskattades. Homogen bostadsbebyggelse. Geometriskt vagsystem. Bruksherrgard med park.

Storgodssystem c:a 1800
 Omfattande sateribildning sedan medeltiden. Nara till administrativt maktcentrum och marknader i omgivande stader. Goda transportmjligheter pa vattenvaror. Manga obesuttna pa arrendehemman och torp. Skifte mellan feodalt och agrarkapitalistiskt produktionsatt. Hog grad av sjalvforsorjning. Hog agarekontroll. Sarpraglad arkitektur. bvergang till anstallning pa stat.

Spannmålsspecialiserat hushall c:a 1700
 Baltisk moran med bordig, lattdranerade jordar. Fuktangar. Gles lovskog. Narhet till marknader och omraden med betesmark. Kommunikationsleder till skogsbygd. Stora byar med reglerad organisation. Vångalag for samordning med grannbyar. Specialiserad produktion kravde saker tillgang till virke, dragdjur, fader mm utifrån. Demokratisk ordning for de besuttna. Liten personlig frihet. 1800-talets skiften forandrade systemet. Agrarindustriella egenforetag.

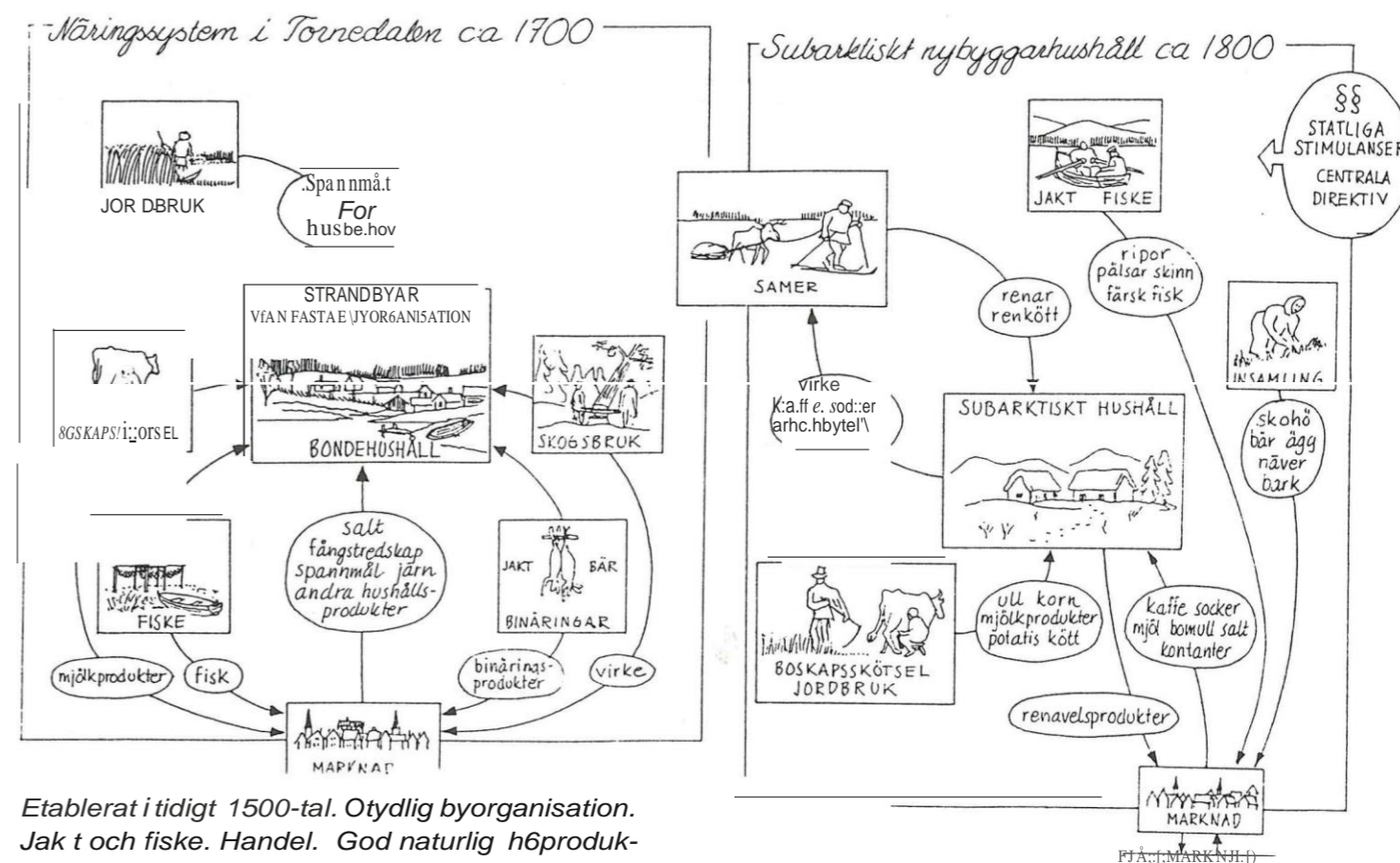
Forlagssystem och hemindustri c:a 1800-1900
 Systemet uppkom i borjan av 1700-talet. Lag uppodling pa stenbunden och mager moranmark. Sviktande underlag for sjalvforsorjning gav diversifierad naringsstruktur. Hantverk vasentlig binaring. Specialisering. Egen avyttring pa marknader eller organiserad distribution av ravaror och produkter i forlaggarsystem. Gardfarihandel. Beroende av omvarlden. Småindustri.

Fiskarbondeshushall i vastsvensk kustbygd c:a 1400
 Cykliskt god tillgang pa fisk samt naturliga och skyddade hamnar. Naringsrika sedimentjordar i kustnara dalar med stora naturliga slattermarker och sma ytor for arkerbruk. Tillgang till virke for batbyggeri. Organiserad konjunkturkanslig handel. Inflytande från Hansan. Saltsjuderi, trankokeri, fraktfart.

Feodalt godsagarsystem c:a 1450
 Goda jordar i overvagande slattbygd med omfattande betesmarker. Gynnsamma kommunikationsleder till lokal handel och exporthamnar. Centraliserad och hierarkisk organisation. Makt i politiska, judiciella och militara sammanhang. Central satesgard med forvaltarstyrda landbogods och bander med skyldigheter i natura- och penningarrenden. bvergang till agrarkapitalism under 1700-talet.

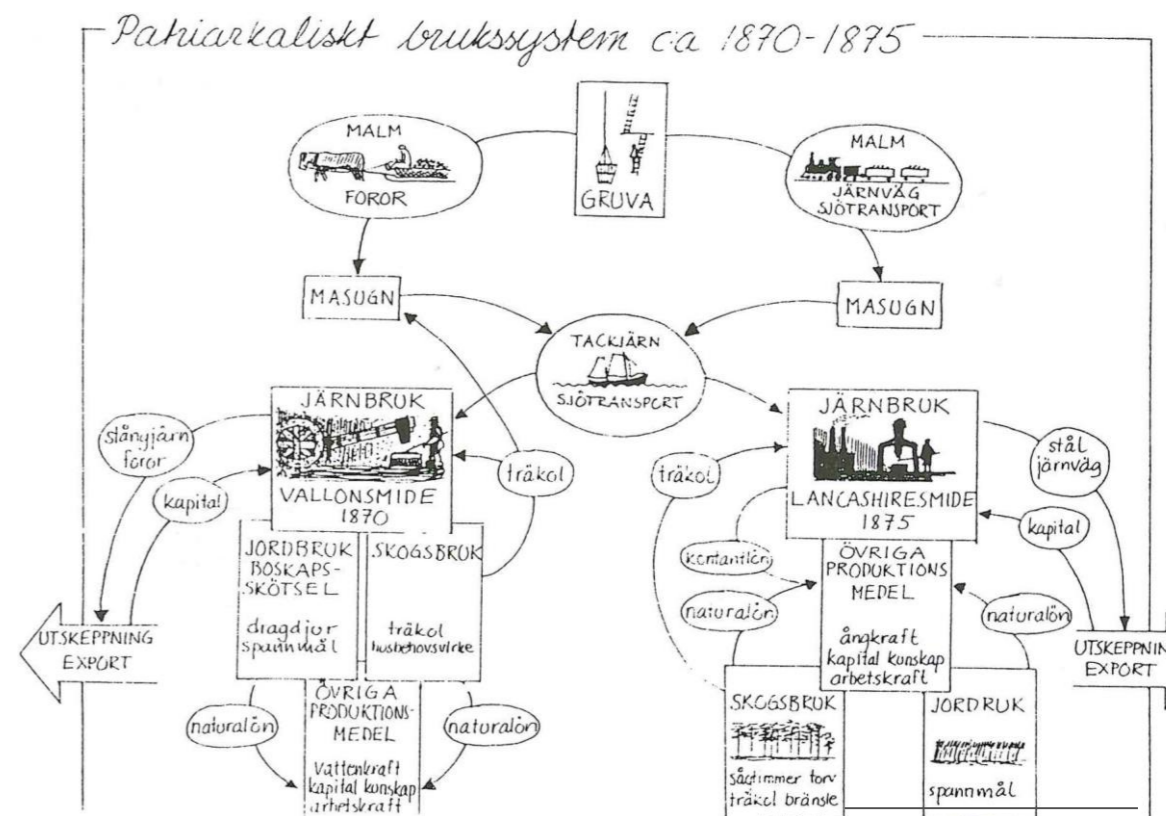
Kronofogderi c:a 1800
 Fogderiet bildades av I Ovsta tingslag, Film-Dannemora tingslag och Olands a ad, som aven gav namn åt fogderiet. Systemet har sitt ursprung i den lansorganisation som infordes 1634. Jordbruk, fiske och bruksverksamhet dominerade naringsverksamheten. Kronofogden hade hand om uppjord och utmatning samt kontroll av vagar, skjutshall, gastgiverier och kronoskogar, haradsallmanningar och bostallens och kronohemmans skogar. Under sig hade fogden lansman i var sin harad eller tingslag och fjardingsman i varje socken. I fogderiet fanns också en haradsskrivare med ansvar for bokforing. For sin forsojning disponerade fogderitjänstemannen bostallen. Fjardingsmannen var dock vanliga bander.

Kronofogde- och lansmanstjänsterna ersattes 1917 av landsfogdar och landsfiskaler med rent polisiara funktioner. Haradsskrivarna overtog samtidigt uppjordsverksamheten.

Etablerat i tidigt 1500-tal. Otydlig byorganisation. Jakt och fiske. Handel. God naturlig h6produktion. Boskapssk6tsel. Spannmål utifrån.

Barrskog och fja/1. Jakt och fiske. Handel. Starrangor och myrslogar. Boskap. Spannmål utifrån.

Uppland. Uppkom vid 1600-talets mitt. Malmti/1-gång. Skogsråvara. Vattenkraft. Arbetskraft. Skiktad arbetsorganisation. Affarsförbindelser och kulturkontakter. Visst sjalvhushå/1.

Kulturvårdare har upptäckt bondens lada

I Dagens Nyheter, söndagen den 27 februari 1994, fanns ovanstående rubrik över en helsida. Nyheten är både tragisk och glädjande. Tragisk därför att det drojt så länge innan "kulturvårdarna" upptäckt de verkligt traditionsbarande byggnaderna i odlingslandskapet. Glädjande för att upptakten verkligen är gjord.

Alla de olika inslag som har, eller har haft, betydelse för bruket av jorden, är viktiga för hur vi uppfattar ett landskap. De skildrar odlingshistoria. Denna skapar i sin tur höga symbol- och trivselvärden. Innehållet är väsentligt vid all bedömning av landskap. Natur- och kulturarvet - landskapskvaliteema - är grundläggande för en rik landsbygdeskultur, för en god boendemiljö och för en trivsamt arbetsmiljö.

Det finns många gemensamma bedomningsgrunder för kulturmiljövårdens, flora- och faunavårdens och landskapsbildens betydelsebarare - landskapets berättande innehåll.

Enligt tidningsartikeln har nu Riksantikvarieämbetet med bestämdhet exempelvis lador, honshus, logar och utedass är kulturhistoria värdd statens beskydd. De hotas av utrotning liksom vissa sällsynta angsblommor, vackra landskapsbilder och sällsynta djurarter.

-Det är djupt oroande att Riksantikvarieämbetet är den enda organisation som bryr sig om det stora kulturhistoriska byggnadsarvet på landsbygden, citeras Bengt O H Johansson, chef för kulturmiljöavdelningen.

-Vi har nu några "nådedecennier" på oss för att genom olika stadformer försöka bevara berättande byggnader innan de ram/är ihop.

Ulrich Lange, en av författarna till rapporten Jordbrukets byggnader, (som ingår i Naturvårdsverkets, Riksantikvarieämbetets och Jordbruksverkets redovisning av ett gemensamt uppdrag att utvärdera livmedelspolitikens miljöeffekter - LiM) kompletterar:

-Dessa hus är oslagbart bra på att hjälpa oss att förstå vår historia, i deras skiftande utseende och material kan man utläsa föränderliga funktioner under årens lopp.

-Allt som byggts före 1870 borde uppmärksammas som skyddsvar, tycker Bengt O H, som särskilt vill vana om de mycket få kvarvarande byggnader som uppförts före år 1750.

-De utgör blott en halv procent och illustrerar hur forgånligt detta kulturmaterial är, trots att en bonde ogärna river hus utan hellre återanvänder dem.

När kommer en helhetssyn?

Snart måste kulturvårdarna också börja tala om byggnadernas biologiska betydelse.

Förhoppningsvis kommer de tre verken - bevarandemyndigheterna Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet samt myndigheten för lantbrukets areella näringar, Jordbruksverket - att, (bland annat genom LiM-arbetet) i en snar framtid nå en samsyn i bevarandefrågor. Då har de förutsättningar att tillsammans, mycket effektivt förmedla budskapet att jordbrukets byggnader, gamla grodor och husdjur, uppodlade landskap, naturliga ångar och hagar - sedda som en helhet - har en ovärderlig betydelse i arbetet för att slå vakt om vårt samlade historiska arv, vår biologiska mångfald och genetiska variation.

Bild: A-M Westerlind i Kulturlandskap under stress.

Lador, verkshus och andra bibyggnader

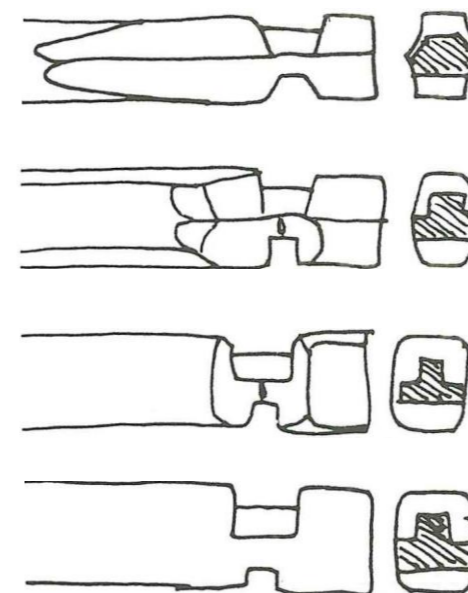

Boddas bonhus.
Bild: Gunnar Wiren

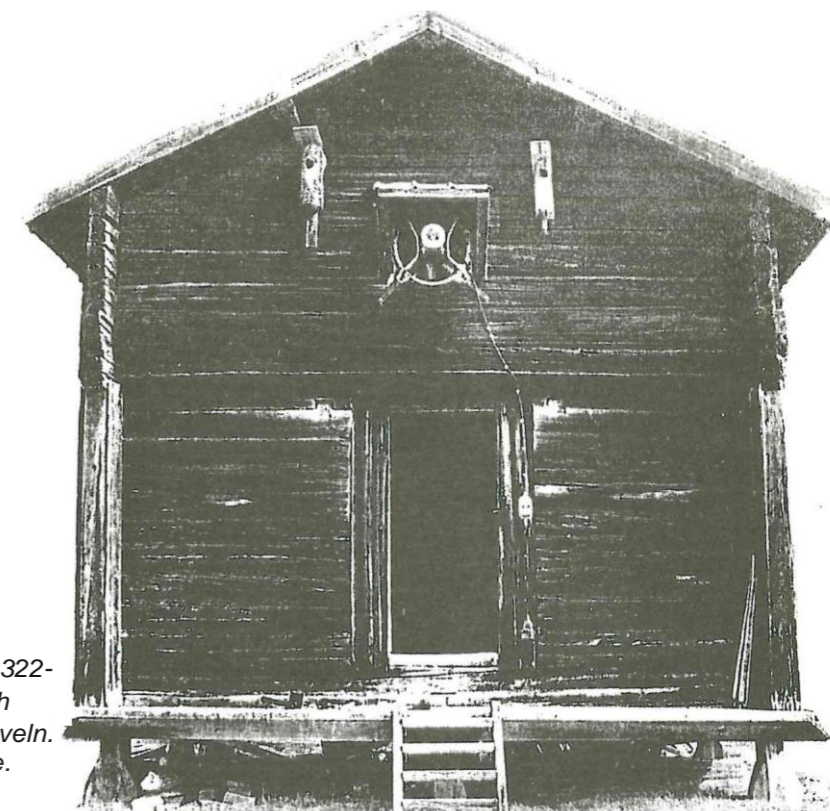
Länsstyrelsen i Jamtland använder ett trevligt julkort. Det visar "Boddas bonhus" i Bodsjo, länets äldsta bevarade timmerbyggnad. Byggt av timmer avverkat 1291. Dateringen är dendrokronologisk.

Ursprungligen har huset haft ett annu brantare tak. Vedtaget och portarna är från 1900-talets början - den ursprungliga ingången var mycket mindre. Knutskallarna är delvis svårt skadade.

Oversikt av hur dubbelkattsknut förändrats genom tiderna.

Harbre från Sandvik i Ljusdals socken, Hälsingland. Timret falldes vintern 1298-99. I harbret finns en sadesbinge gjord av brador från trad fallda vintern 1322-23. Harbret används fortfarande för torkning (och förvaring av årets skord, därför finns en flakt på gaveln.
Foto 1992: Lansmuseet i Gävle.

Kolnor, rior, /agar med mera

Gransen mellan verkshus och forråds- eller boningshus är inte alltid lätt att dra. Detta gör studiet av de små byggnaderna spännande. Den som enbart forsöker hitta osvkliga systemiseringsgrunder ser ingen praktisk funktion i sitt arbete.

Gemensamt för verkshuset är dock att de är byggda huvudsakligen för vissa arbetsuppgifter. Karl-Olov Arnstberg skriver i boken *Datering av knuttimrade hus i Sverige* (Stockholm, Nordiska museet 1976, ISBN 91-7108-128-3):

Den planlösning som är lättast att se bland verkshuset är enrummig med gavelgång. Ibland, men långt ifrån alltid har huset en utskjutande svale på ingångsgaveln, och kallas då för *gave/svalehus*.

Gavelsvalehuset har ofta använts i *bastur*. Bastun eller *torkstugan* har i svenskspråkiga Sverige varit avsedd för sådes-, kott- och lintorkning. Det finns olika traditioner kring ugnens placering och uppforande. *Kolnan* var mest avsedd för malttorkning men även använd för torkning av lin och annat. I kolnans övervåning är det lavar att breda ut malten på.

Smedjan liknar bastun i planlösningen och placeras liksom denna en bit utanför gårdsplanen för att minska brandrisken.

Rian förekommer mest i Sveriges finskspråkiga bygder. Den är byggd för torkning av otroskad sad.

Trosklogen var viktig. Utom utrymme för troskningen finns i regel förvaringsplatser för halm. *Långlogen* fick sin form av den håstdragna troskvagnen, som krävde ett långt troskgolv. Med den koniska troskvalsen kom *rundlogarna*.

Andra byggnader som fick sin form präglad av funktionen var *kvarnar* och *sågar*.

Ibland fick även andra verksamheter sina speciella byggnader. Exempel på sådana är *tvii.tstugor*, *brygghus*, *mangelbod*, *salpeterlador*, *vadmalstammar*, *linberedningsverk* och byggnader för *tegeltillverkning*.

Eldhuset anses vara en mycket ålderdomlig bostadsform. Numera återfinns de nästan enbart som verkshus för mjölkprodukter på fabodar. En byggnad som har mycket gemensamt med eldhusen är *slätterkojan*. Den återfinns vid slättermyrar långt från byar och fabodar.

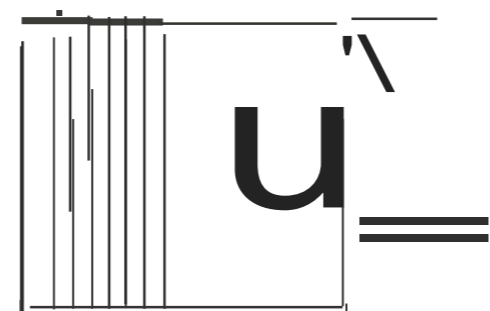
Mjölkboden användes för förvaring av mjölkprodukter. Liksom eldhus finns de bästa numera på fabodar. Oftast är huset mycket oansenligt. Ibland är mjölkbod och eldhus sammanbyggda. Ibland ligger mjölkboden tillsammans med fabodstugan. Ibland är mjölkboden ersatt av en *kii.llarbyggnad*.

Med tiden har husens funktioner vuxlat. Från LiM-arbetet (utvärdering av livsmedelspolitikens miljöeffekter) redovisas t ex att av inventerade ladugårdar har 25 procent idag en annan funktion, av stallen 38 procent.

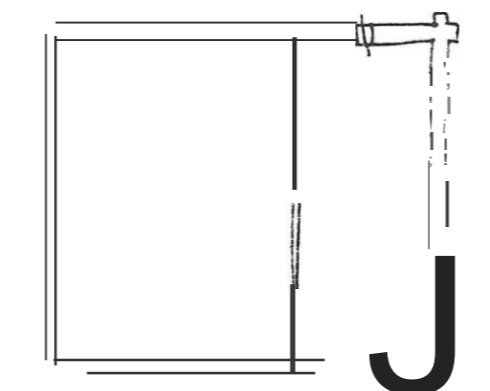
Bastu

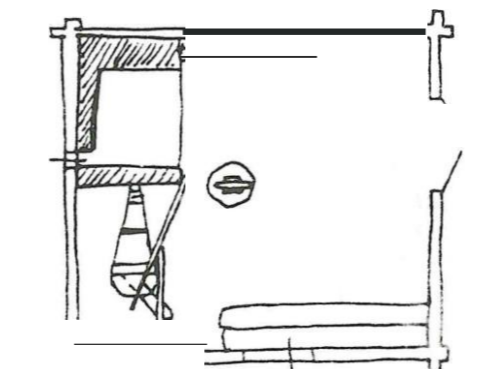
Kolna

Enke/loge

Smedja

Ristningar i trad och timmer

En timmerristning, från en slätterkoja vid en myr i Norrbotten, som formodades föreställa det rivna kapellet i Kengis, visades i LOMMEN nr 10. Där fanns många fler ristningar. Formodligen är det rena forstroelsemirken, bomarken och namn, men ett noggrannare studium med tolkningsforsök vore naturligtvis intressant att få genomfört. Vem tar initiativet, Pajala kommun, Ajtte, Länsmuseum eller Länsstyrelsen?

Jonas Lundin på Länsstyrelsen i Gävle hittade en ristning i en lada på en betesmark vid gården Michels i Söderhamns kommun, när han inventerade angs- och hagmarker. Kan någon tyda inskriptionen?

Biologen Rolf Lundqvist har agnat mycket tid åt trad med ristningar i Dalarna. Skogsstyrelsen har bekostat en inventering där över femhundra tråd dokumenterades. Sedan har ytterligare femtio tillkommit. Majoriteten av ristningarna är fabodristningar.

Han skriver att de är så talrika och har en så likartad utformning att de sannolikt haft en viktig funktion vid fabodriften. Traditionsbrötet är dock så långt att ett nyvaknat klarlagga deras innebörd i detalj.

Knappast var de kletter, vilket påstås. De allra bästa är påfallande skickligt och enhetligt utförda ristningar, spridda över ett stort område och kopplade till fabodriften på ett så funktionellt sätt att termen klotter blir nedvarderande.

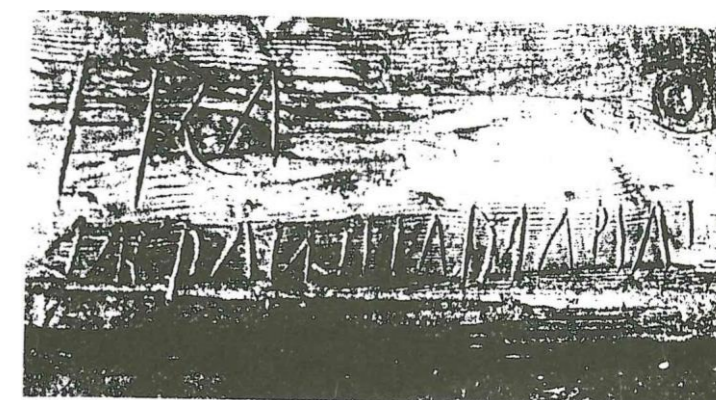
Rolf påpekar i Riksantikvarieämbetets tidning "Kulturmiljövård" att ofta är ristade tråd, liksom ristningsområdena som helhet, lika mycket natur- som kulturminnen, t ex genom att en utpekad hotart som varglav växer på en ristad torrfura. Fåbodepoken var positiv för skogens biologiska mångfald. Genom djurbetet gynnas vissa växter och deras foljearter, t ex fjärilar och andra insekter. På mangden gardesgårdar vid fabodarna trivdes lavar som gardesgårdslav, grenlav m fl. Fåbodområden med dokumenterade natur- och kulturvarden måste säkerställas, framhåller Rolf. Och då måste skotselplanerna föreskriva fabodrift.

Ristningar dokumenteras bäst genom kalkering. Man laggar ett papper över och mot ristningen och drar med en fet krita eller en snett hållen blyertsenna över pappret. Det blir ett exakt avdrag, tillförlitligare än ett fotografi eller en teckning.

Ristningen i Michels lada.
Foto: Jonas Lundin

"ELShor Herren vare med mig på wagen i år 1804". Knivristning i torr tal/inti/1 en gammal fardvag. Transtrandsfjällen, Dalarna. Foto: Rolf Lundqvist i Kulturmiljövård

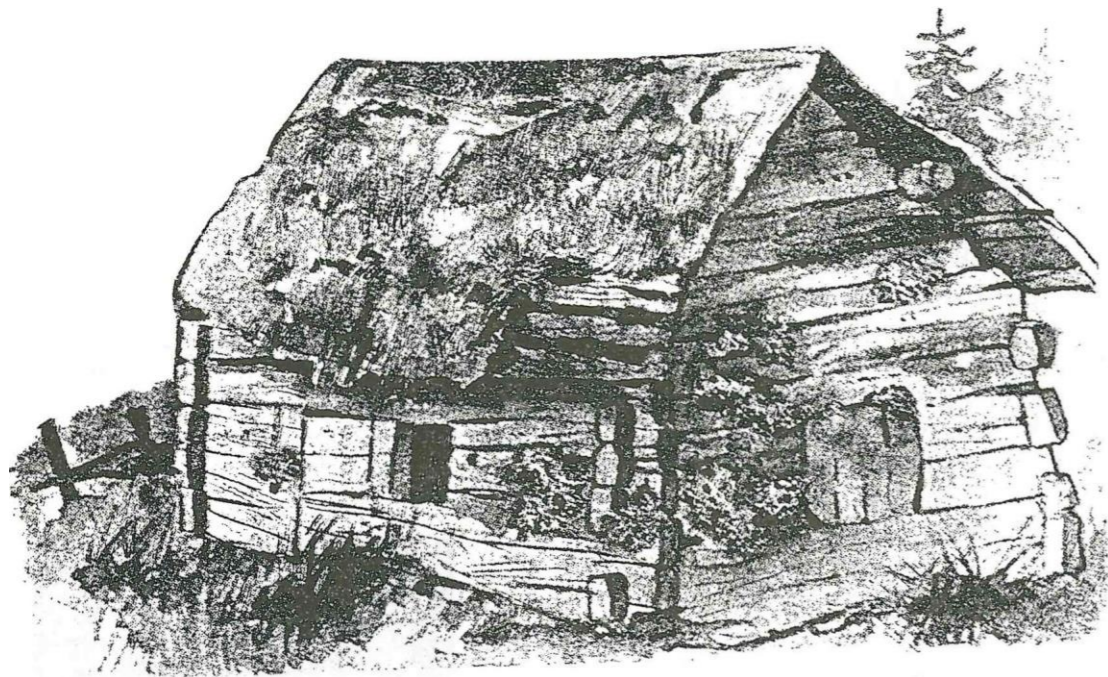

Bild: Ingvar Björk

Varg/av som husbekladnad

I många år har paret Curt Lofterud och Ingvar Björk glatt tidningen LANDs läsare med text och bilder från de miljöer som ligger nära naturen. De har också samlat sina alster i omtyckta backer. Med tanke på det "tema" LOMMEN har detta nummer citerar vi från en kronika som publicerades 1985:

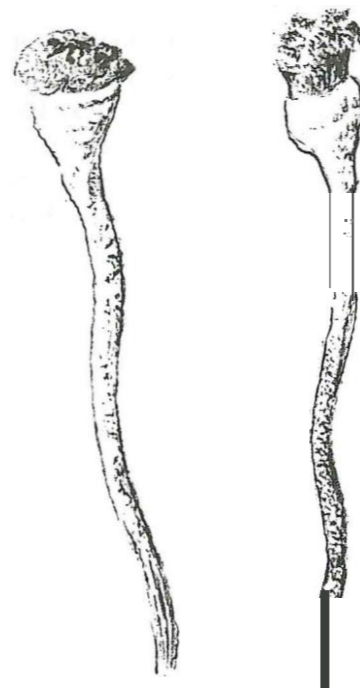
For några dagar sedan fick jag tillfälle att se varglav for första gången i mitt liv. Det var på en tinnrad, aldrig målade lada jag bade gladjen att uppleva varglaven. Den ser inte märklig ut med sina 4-5 cm långa gulgröna grenar, men den är livsfarlig! Och min fantasi skenade iväg till gamla berättelser om nybyggares fångst av varg och rav.

Varglav innehåller nämligen ett mycket farligt gift - vulpinskyra. (Det latinska namnet *Letharia vulpina* syftar på rävns namn *vulpes*). Hur folk på 1600-, 1700- och 1800-talet bade kunskap om giftet förstår jag inte. När man skulle ha ihjäl varg och rav malde man samman kott och varglav. Så krossade man glas till små skarvor och blandade i kottsmeten. Rejala kottbollar lades ut runt busen och när djuren åt av kottet rev glaset små sår i magsäck och tarmar. Giftet verkade bättre i såren. Efter kort tid dog djuren en oerhört plågsam död.

Visst är världen ond även i vår tid, men från vissa synpunkter har den blivit humanare. Inte ens djuren får plågas i samband med jakt.

Till slut blev upplevelsen av varglaven fylld av glädje över att det hotade finns kvar och att det visas av en stolt markägare - vår lada är så bra att den duger åt den krasna varglaven.

Bland de bara några mm höga knappåslavarna finns arter som är bundna till gammal, torr exponerad ved. De kan finnas både i naturskog och på omålade lador.

Stabila stenlador

Christer Boethius har sant LOMMEN ett klipp ur Svenska John Deeres tidskrift Fåran. Det berättar om inhagnade beten med något som kanske skall kallas utfodringsslador.

De inhagnade betena med sina stabila stenlador är typiska för Dale-regionen i Englands Pennine Hills. Betena är inte bara intressanta strukturer från tidigare brukningsperioder eller pittoreska inslag i landskapsbilden. De är också levande botaniska dokument med upp till 34 olika växtarter per m² på några av dem. Detta skall jämföras med kanske 12 växtarter på de bästa andra engelska betesmarker och bara tre eller fyra i ettåriga vallar.

Hernligheten bakom detta överdåd av växter är det gamla djurhållningssystemet i Upper Dales, säger dr Roger Smith vid Newcastle University's Department of

Agriculture. "Varje falt slogs till hö och höet förvarades på toften i stenladorna och i varje lada övervintrade 8-9 kor i sju månader. Godsein spreds sedan på betesmarkerna".

"Nu", tillägger dr Smith, som studerar förhållandena på dessa ångar tillsammans med dr Alan Younger vid Newcastle University och medlemmar av Plant Ecology Unit vid Sheffield University, "är många av dessa beten skyddade och lantbrukare ställer frivilligt upp och bevarar alla dessa arter genom att bland annat minimera användningen av konstgödsel".

Christer tycker att sattet att hålla djur över vintern verkar enkelt och förnuftigt. Så självklart att det också borde ha tillämpats i Norden. Har någon läsare uppgifter om detta så meddela LOMMEN! Vi vidarebefordrar uppgifterna till Christer och lasekretsen.

Sumarfjos

"Mange gardar hadde i tillegg til fjas på tunet og fjas på sætra også et særskild sumarfjos. Det var lokalisert i skilje mellom innmarka og utmark. Særleg i dei strak der sætring var lite brukt i tida for og etter sætring. Kyrne vart haldne inne i fjaset om natta. Dette letta morgensellet, og det vart produsert ekstra gjødsel. Sumarfjosa var enkle hus bygde i lokal teknikk. På Vestlandet var dei ofte steinbygde."

Citatet är ur Jan Våges bok Historisk utvikling av bygningar på gardsbruk. Forelesningar ved Norges Landbrukshogskole, Ås 1990, ISBN 82-557-0331-4. Ett citat ur Amborg, Carlsson, Hagman Mulens marker, Laholm 1987, ISBN 91-970173-5-3, visar på samma foreteelse i västra Sverige.

"Far å mor sa allti ' smalahus 't, minns Harry Levin i Backa Nedergården, Hyssna socken. Ratteligen är det ett sommarfahus i muren mellan hagen och åkern Uppigardet. Byggnadens väggar består av metertjocka kallmurar. Darinne har man lagt in en kraftig grånstock i den ena långsidans väggmur for att få stabilt faste for järnringar att binda korna vid. Ingångsdorren är naturligtvis på gaveln mot betesmarken. I den andra gaveln, som vetter mot åkern, finns en mindre darrfor utgodsling. Odlingen skulle ha sitt vardefulla til/ skott. Darfor var placeringen av sommarfahuset finurligt och praktiskt anpassad såval for boskapsskotseln som jordbruket."

Det skulle vara intressant att få denna form av naringstransport från utmark till inmark belyst. Berätta för LOMMEN, vad du vet.

Ekologisk svampbok

Boken är fängslande. Rent otroligt, för när man forstrott bladdrar i den finns bara tabeller sida upp och sida ner. Svamphandböckernas fargplanscher är helt bona. Signalement, liksom stjärnor och kors, som markerar smaklighet och dödlighet, får man också söka i andra skrifter. I övrigt finns det mesta. Texten på den rad som anslagits för att presentera varje svamp är sparsam. Men den är bra. Och den fångar intresset. Över 3 200 av Sveriges ca 4 000 storsvampar beskrivs. Man får veta exakt var man ska leta för att finna dem. Vanor och egenheter kartlaggs. Utbredning, växtplatser, krav på dessa och, *funktionen!* Vi får reda på om svampen är saprofytt (lever av organiska ämnen i jord, ved, forna eller spillning), parasit eller bildar mykorrhiza (gemensamt "rotsystem" med annan växt) och i så fall med vem. Ibland står det ett frågetecken och då stiger spänningen. Det finns mycket att ta reda på fortfarande. Man vill bli svampvårdens Miss Marple och prova egna hypoteser.

Vi kollar några kandidater.

Honungsskivling, *Armillaria mellea* s. lat., är allmän och finns i hela landet utom fjällen. Växtplatser är lov- och barrskog samt park och trädgård. Den växer på stubbar, levande och döda stammar och rotter av lov- och barrträd samt på begravd ved. Den är en parasit och vedsaprofytt, som bildar vita trådar i träet.

Kantarell, *Cantharellus cibarius*, är allmän i hela landet utom fjällen och trivs i barr- och lövskog där

den växer på marken och bildar mykorrhiza med barr- och lövträd. Slaktingen, svartnande kantarell, *C melanoxeros*, är däremot sällsynt och kan ses bara i södra mellansverige och då helst i ek- och hasselblandskog. Den finns på mulljord och bildar mykorrhiza med ek och hassel. Den indikerar höga naturvärden och betraktas själv som sårbar, då dess överlevnaden är inte säkerställd på längre sikt.

Röd flugsvamp, *Amanita muscaria*, är allmän, finns i lov- och barrskog, helst med björk, i hela landet utom fjällen. Växer på marken och bildar mykorrhiza med björk.

Stensopp, *Boletus edulis*, är allmän, finns i hela landet, mest i lov- och barrskog men även på kalfjäll. Den växer på marken och bildar mykorrhiza med olika lov- och barrträd, i fjällen troligen med dvärgbjörk.

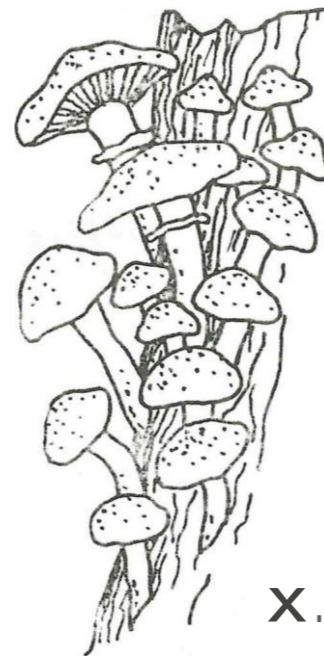
Vagchampinjon, *Agaricus bitorquis*, är tamligen allmän i södra mellansverige, västkustområdet och sydöstra Sverige. Den trivs i vagkanter, trädgårdar och annan kulturmark och då på blottlagd jord eller bland gräs. Den är jordsaprofytt.

Tomas Hallingback är kryptogamspecialist vid Databanken för hotade arter vid Sveriges lantbruksuniversitet. Han har tillsammans med landets främsta mykologer tagit fram denna förtämliga *Ekologisk katalog över storsvampar*.

TRONDARNE

ORDLISTA

N	S	D	F	I
osp	asp	bævreasp	haapa	blæosp
rogn	rdnn	alm. røn	pihlaja	reynir
burot	gråbo	grå bynke	pujo	
geitrams	mjd/k6rt	gederams	maito-horsma	sigurskufur
			apila	smari
klover	klover	kløver	pelto-hatikka	skurfa
linbendel	åk erspangel	sperge/	maitikka	krossjurt
			maitsa	neubiaaka
marimjelle	kavai!	kohvede	mesiangervo	
meiæ	ma/ia	mæiæ		
mjudurt	ålg6rt	alm.		
		mjødurt		
nesle	nåssla	nælde	nokkonen	netta
rösslyng	/jung	hede/yng	kanerva	beitilyng
syregras	syra	syre	suo/aheinä	sura
tiriltunge	kårringtand	alm. kællingetand	keltamaite	
		farvevaid	morsinko	
vaid	vejde	bregner	imarre	
bregner	armbunkar			

Honungsskivling

Litteratur om kulturlandskap

Denna rubrik ska vara regelbundet återkommande i LOMMEN. Under den kommer för hoppningsvis de följande nordiska publika tioner om kulturlandskap att redovisas. Det krävs dock ett väl utvecklat samarbete med uppgiftslämnare/rån olika håll. De som på något sätt kan bidra med uppgifter uppmanas därför att omgående ta kontakt med LOMMEN. Ett väl fungerande rapportsystem måste byggas upp.

Beslutsprocesser för stora projekt (Rapport/Forskningsrådsnämnden 93:5) Carlberg, Erik Casten; Cars, Goran; Svedin, Uno Stockholm: Forskningsrådsnämnden 1993, 95 s. ill.

Bete i jordbrukets och landskapsvårdens tjänst (Rapport/Kungl Skogs- och lantbruksakademien; 44) Stockholm: Skogs- och lantbruksakademien 1990, 141 s. ill. diag. tab. ISBN 91-87562-19-7

Bete och betesdjur Pehrson, Inger fonkoping : Jordbruksverket 1992, 208 s. ill. tab.

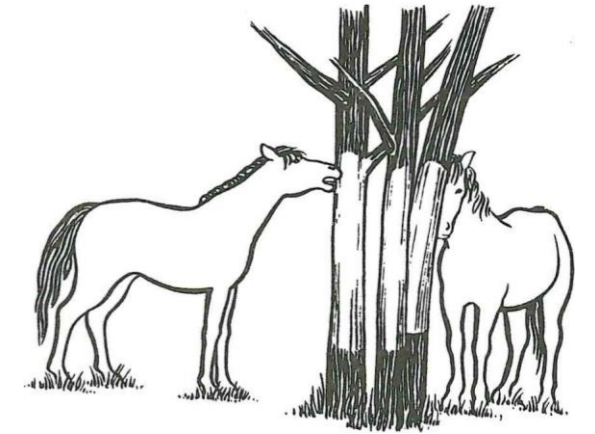
Bild- och fjärranalys i lantbrukets tjänst (Rapport/Kungl Skogs- och lantbruksakademien; 68) Stockholm: Skogs- och lantbruksakademien 1993, 72 s. ill. diag. tab. ISBN 91-87562-45-6

Bryta, bygga, bo: svensk historia underifrån Broberg, Gunnar ; Wikander, Ulla ; Åmark, Klas (red) Varnamo: Ordfront 1994, 270 s. ill.

Dennisöverenskomme Isen: förhandlingen, aktörerna, innehållet (KFB-rapport 1993:18) Malmsten, Bo Stockholm: Kommunikationsforskningsberedningen 1993, 67 s. ill. diag, kartor, tab. ISBN 91-88370-51-8

Ekologisk ekonomi: miljö och utveckling i ny belysning Soderbaum, Peter Lund: Studentlitteratur 1993, 179 s. diag. tab. ISBN 91-44-37881-5

Ekologisk katalog över storsvampar Naturvårdsverkets rapport 4313 Hallingback, Tomas m fl Uppsala: Databanken för hotade arter 1994, 213 s. tab. ISBN 91-88506-04-5

Hastar kan skada träd med barkgnag. Bild: Lena Wennersten i Bete och betesdjur.

Julitaboken Sigurdsson, Julia M Katrineholm: Nordiska museet 1991, 72 s. ill. ISBN 91-71083-06-5

Järnvagen och miljön: SJs plan för en uthållig järnvägstrafik SJs miljöplan 1992-1995 Stockholm: Statens järnvägar 1993, 34 s. ill.

Karta på karta. 350 år i odlingslandskapet. Othzen, Ylva Stockholm: Lansstyrelsen 1993, 40 s. ill. kartor, bil. ISSN 1100-4533

Kulturlandskap under stress Hedin, Marta; Schibbye, Karin; Westerlind, Ann Mari Stockholm: Riksantikvarieämbetet 1993, 52 s. ill.

Kulturlandskapets språkliga dimension: Ortnamnen Strid, Jan Paul Uppsala: Riksantikvarieämbetet 1993, 124 s. ill. ISBN 91-7192-883-9

Kyrkplatsen som socknens centrum Studier till kulturmiljöprogram för Sverige Bergström, Carin Trelleborg: Riksantikvarieämbetet 1992, 64 s. ill. ISBN 91-7192-875-8

LiM Dokumentation av referensområden Naturvårdsverket, Rapport 4239. Solna 1993, 82 s. ill. tab. kartor. ISBN 91-620-4239-4

LiM Jordbrukets byggnader - kulturvården i landskapet Bennett Gårdo, Monica; Lange, Ulrich m fl Linköping: Riksantikvarieämbetet 1993, 140 s. ill. diag. ISBN 91-7192-897-9

Livsstil och miljö:

På väg mot ett miljövänligt beteende?

Lundgren, Lars J (red)

Lund: HSFR m fl 1992, 156 s. diagr. tab.

ISBN 91-620-1122-7

Lunds miljöbok: en handbok om hur vi kan leva mer i balans med naturen

Lund: Lunds miljödelegation 1993, 66 s. ill. tab.

ISBN 91-630-2064-5

Mark, människa, miljö

Bergil, Calle m fl

Göteborg: Göteborgs universitet. Inst f miljövärd 1993.

163 sid. ill. diagr. kartor, tab. ISBN 91-88376-02-8

Marken, makten och bostaderna: markanvisning inom mark- och bostadspolitiken i Stockholm.

(Rapport/Byggnadsnämnden: R3:1994)

Bodström, Kerstin

Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning 1994,

343 s. ill., tab. ISBN 91-540-5614-4

Naturbetesmarker: Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet

Edelstam, Caroline

Jonköping: Jordbruksverket 1994, 24 s. ill.

Naturplejebogen: en håndbog i pleje af naturområder og kulturlandskab

Ovesen, Claus Helweg; Søgaard, Steen

København: Miljøministeriet. Skov- og naturstyrelsen

1993, 153 s. ill. diagr. tab. ISBN 87-601-3945-5

Nidingen: Sveriges första fyrplats

Carlsson, Hilmer

Onsala: Nidingens förslag 1993, 187 s. ill.

Nordisk konferans om miljøkonsekvensbedømming: foredrag og oppsummeringer fra en konferans 12-14 mai 1993 i Oslo

(Nordiske seminar- og arbejdsrapporter: 618)

København: Nordiska ministerrådet 1993, 178 s. ill.

diagr. tab. ISBN 92-9120-356-4

Odling av lovtrad på åkermark för energiandamål (FUD-rapport; U(B)1993/10)

Johansson, Tord

Vällingby: Statens vattenfall 1992, 27 bl. diagr. tab.

Oversigt över botaniska lokaliteter:

9. Nordjyllands amt

Wind, Peter

København: Danmark. Miljøministeriet. Skov- og naturstyrelsen 1992, 357 s. ill. ISBN 87-503-9879-2

Planera för en barkraftig utveckling:

21 nordiska forskare ger sin syn

(T/Statens råd för byggnadsforskning: T26: 1993)

Kullinger, Benny; Stromberg, Ulla-Britt

Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning 1993,

224 s. ill. diagr. tab. ISBN 91-540-5585-7

Planering för en god livsmiljö

Thuridin, Gorel

Stockholm: Miljö- och naturresursdep 1993, 34 s.

På väg mot ett miljöanpassat samhälle: en sammanfattning av Naturvårdsverkets aktionsprogram 1993 inom olika sektorer

Solna: Statens naturvårdsverk 1993, 35 s. ill.

ISBN 91-620-9523-4

Roslagsskargård

Reiher, Carl Henrik

(Skargårdsstiftelsens årsbok: 1992)

Stockholm: Skargårdsstiftelsen 1992, 170 s. ill.

ISBN 91-971431-89

Skogsenergis konsekvenser för floran (FUD-rapport U(B) 1992/29)

Kruuse, Annika

Vällingby: Vattenfall 1992, 37 bl.

A-M Westerlind i Kulturlandskap under stress.

På gång

Lars Eriksson vid Umeå universitet är ordförande för ett projekt om restbiotopers betydelse för fauna och flora. Publiceringen är livlig och en samordnad redovisning har skett i boken *Nature Conservation by Ecological Principles*. Avnamarrapportering kommer att ske i en gemensam bok, *Det brukade landskapet i Sverige - en lärobok i praktisk landskapsekologi och bevarande av biologisk mångfald*. Boken skrivs av en fackskribent hösten 1994, på grundval av forskningsresultaten. Målgruppen är tjänstemän inom miljö-, bevarande- och näringsmyndigheter, verksamma i areella näringar samt studerande.

Stadens fåglar

Vuorisalo, Timo; Tiainen, Juha

Åbo: Åbo landskapsmuseum 1993, 312 s. ill.

ISBN 951-9125-95-7

Stomplan för Ekenas skargårds nationalpark

(Metsii.hallitus. SU 4; 123/150)

Helsingfors: Metsii.hallitus 1992, 56 bl. ill. kart. tab.

Stomplan för Skargårdshavets nationalpark

(Metsahallitus. SU 4; 102/300)

Helsingfors: Metsii.hallitus 1990, 56 bl. ill. kart. tab.

Strukturömvandlingen i jordbruket

(Rapport/Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för ekonomi: 68)

Uhlin, Hans-Erik

Uppsala: SLU. Inst f ekonomi 1993, 127 s. diagr. tab.

Svensk nationell miljöövervakning: program antaget av Naturvårdsverkets miljöövervakningsnamnd 7 juni 1993

(Rapport/Naturvårdsverket: 4275)

Solna: Statens naturvårdsverk 1994, 165 s. diagr., tab.

ISBN 01-620-4275-0

Svenskt jordbruk inför 1990-talet

(Rapporter/Kung! Skogs- och lantbruksakademien; 43)

Stockholm: Skogs- och lantbruksakademien 1990, 128

s. ill. diagr. tab. ISBN 91-87562-18-9

Tillståndet i världen -94

Solna: Statens naturvårdsverk 1994, 243 s. diagr., tab.

ISBN 91-620-1137-5

Transgena djur i USA: ett genialt forskningsverktyg (Utlandsrapport från Sveriges tekniska attachéer i USA: Washington: 9111)

Herbertsson, Catharina

Stockholm: Sveriges tekn attachéer 1991, 36 s. ill. tab.

Trollskogen Tyresta-Åva:

en bok om Tyresta nationalpark och naturreservat

Magnusson, Lars

Haninge: Hanvedens förslag 1993, 168 s. ill.

ISBN 91-87736-20-9

Tradjordbruk

(FUD-rapport; U(B) 1992/31)

Falk, Bo

Vällingby: Vattenfall 1992, 39 bl. ill. diagr. tab.

Vårt havdade Norrbotten

von Sydow, Anna; Westerberg, Jan Olov

Luleå: Lansstyrelsen 1993, 368s. ill. kartor, tab.

ISSN 0283-9636

Dick Forsman i Stadens tåg/ar.

Våtmarker som kvaveffillor

(Naturvårdsverket informerar)

Solna: Statens naturvårdsverk 1993, 8 s. ill.

ISBN 91-620-9521-8

Västsvrige och Skåne: regioner i förändring (Statens offentliga utredningar 1993:97)

Stockholm: Fritzes 1993, 223 s. tab.

ISBN 91-38-13467-5

Åker- och gårdsmiljöer: Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet

Edelstam, Caroline

Jonköping: Jordbruksverket 1994, 20 s. ill.

Ångso nationalpark: skotselplan med föreskrifter (Allmänna råd/Naturvårdsverket: 93: 12)

Solna: Statens naturvårdsverk 1993, 51 s. kartor, tab.

ISBN 91-620-0082-9

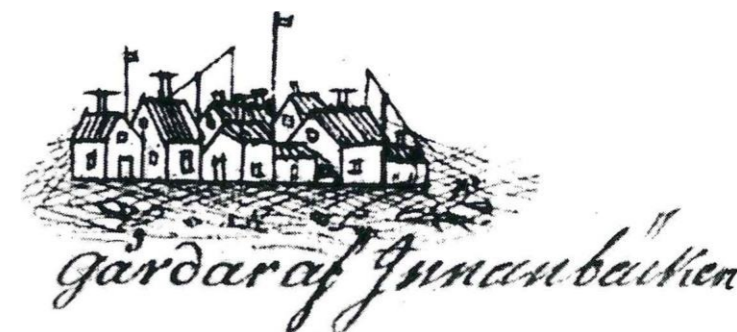
Oppna landskap.

Om landskapets värden och framtid

Konferensrapport. Svala, Catharina m fl

Halmstad: Lansstyrelsen 1994. 30 s. ill. kartor.

ISSN 1101-1084

Många lantmaterikartor är både värdefulla dokument och konstverk med detaljer av hägt kulturhistorisk värde. Detalj av skifteskarta (1700-tal) från Kalix. Ur "Vårt hävdade Norrbotten".